

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำปัตตานี

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและปัตตานี ย่อมแสดงผลเป็นรูปธรรมด้วยลักษณะทางกายภาพของเมือง เช่น การใช้ที่ดิน และสภาพแวดล้อมโดยรอบ เป็นต้น ดังนั้นการทำความเข้าใจเกี่ยวสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปของลุ่มน้ำจึงมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้ง 2 โดยเนื้อหาบทนี้จะมุ่งเน้นทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำปัตตานี เพื่อสรุปเป็นแนวโน้มการขยายตัวของพื้นที่เมืองและอัตราการลดและเพิ่มของกิจกรรมการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทิศทางและแนวโน้มที่เกิดขึ้นภายในขอบเขตลุ่มน้ำ และนำข้อมูลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปใช้ประกอบการประเมินศักยภาพพื้นที่สีเขียวและใช้วางแผนจัดการพื้นที่สีเขียวต่อไป มีผลการศึกษาจำแนกดังนี้

5.1 ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

5.1.1 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2535

จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินปี พ.ศ.2535 พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกกันอย่างแพร่หลายมีพื้นที่ 1,468,883 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 27.73 รองลงมาได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ 1,422,743 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 26.85 และพื้นที่นาข้าว 1,287,510 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 24.30 ตามลำดับ ในขณะที่มีพื้นที่ชุมชน ตัวเมือง มีประมาณ 137,731 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.60 สามารถจำแนกการใช้ที่ดินที่สำคัญได้ดังนี้

1) **พื้นที่ตั้งถิ่นฐานได้แก่** พื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน สถานที่ราชการ อุตสาหกรรม และสาธารณูปโภคสาธารณูปการของเมือง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 141,665 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 2.67 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มีลักษณะเบาบาง โดยเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณเขตตัวเมืองศูนย์กลางของจังหวัดสงขลา (อำเภอเมืองสงขลาและอำเภอหาดใหญ่) และพัทลุง จากการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในชุมชนชนบทที่นิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม

2) **พื้นที่เกษตรกรรม** ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน นาข้าว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,869,164 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 54.16 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด จำแนกออกตามพืชเศรษฐกิจที่สำคัญดังนี้

- นาข้าว มีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 1,287,510 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 24.30 ของการพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยมปลูกบริเวณอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 177,084 ไร่ รองลงมาคืออำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง 157,750 ไร่ และอำเภอเมืองพัทลุง 145,899 ไร่ ตามลำดับ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมี

สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เกษตรกรสามารถใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อเพาะปลูกได้สะดวกมากกว่าพื้นที่ตอนอื่นๆ จึงทำให้การประกอบอาชีพนาข้าวแพร่หลายเป็นอย่างมาก

- ยางพารา มีพื้นที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด 1,468,883 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 27.73 ของการพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยมปลูกบริเวณอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 279,249 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา 248,154 ไร่ และอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง 109,040 ไร่ ตามลำดับ นอกจากการนั้น การทำสวนยางพารายังคงพบได้ทั่วไปในบริเวณพื้นที่ราบ และพื้นที่ลาดชันริมเชิงเขาบรรทัดซึ่งมีการที่ดินปะปนกับพื้นที่ป่าไม้

- พืชไร่และพืชสวน มีพื้นที่ทั้งหมด 61,378 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.16 พืชที่นิยมเพาะปลูกได้แก่ ถั่วเขียว มะพร้าว ไม้ผลผสม พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 15,138 ไร่ อำเภอเมืองสงขลา 14,450 ไร่ และอำเภอปากพะยูน 4,320 ไร่ ตามลำดับ

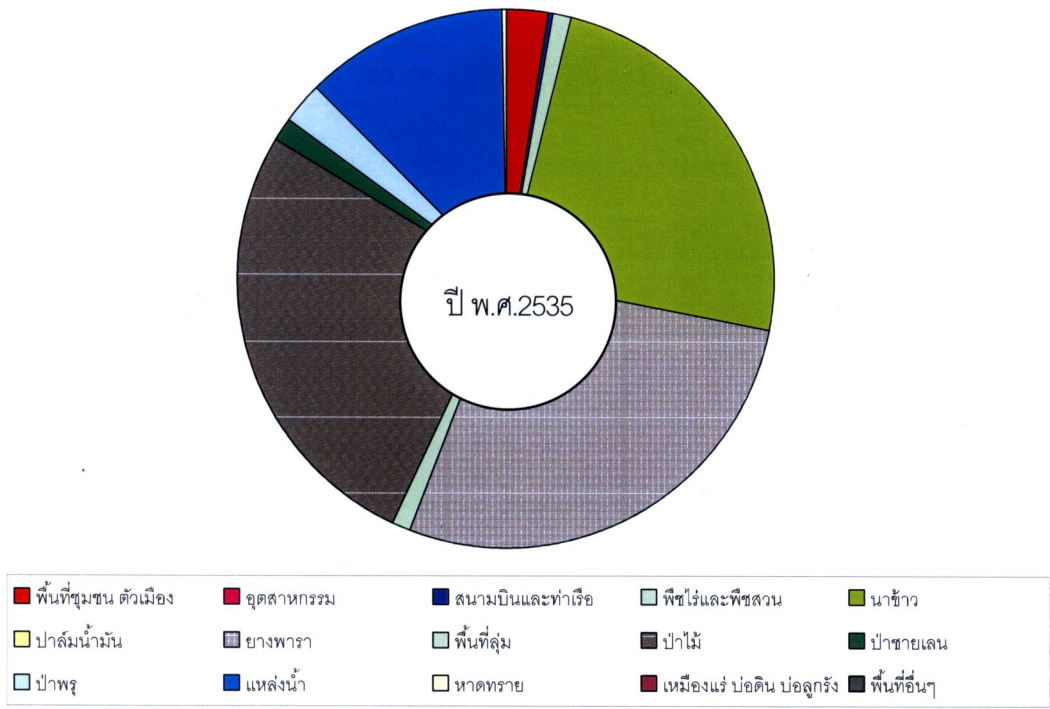
3) **พื้นที่ป่าไม้** ได้แก่ ป่าไม้ ป่าชายเลน ป่าพรุ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,621,596 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30.61 ของการพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา 610,311 ไร่ อำเภอกงหรา 95,604 ไร่ และอำเภอป่าบอน 86,868 ไร่ ตามลำดับ จำแนกตามพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญดังนี้

- ป่าไม้ มีพื้นที่ทั้งหมด 1,422,743 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 26.85 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอสะเดา 666,426 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอกงหรา 104,394 ไร่ และอำเภอป่าบอน 94,855 ไร่ ตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีอาณาเขตติดต่อกับเทือกเขาบรรทัดซึ่งมีความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าไม้จำนวนมาก

- ป่าชายเลน มีพื้นที่ทั้งหมด 71,631 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.35 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอรัตนบุรี 33,238 ไร่ รองลงมาได้แก่อำเภอควนเนียง 11,191 ไร่ อำเภอสิงหนคร 11,190 ไร่ ตามลำดับ

- ป่าพรุ มีพื้นที่ทั้งหมด 127,223 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.40 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอชะอวด 22,446 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอควนขนุน 20,047 ไร่ และอำเภอสิงหนคร 14,402 ไร่ ตามลำดับ ทั้งนี้พื้นที่ดังกล่าวครอบคลุมพื้นที่ป่าพรุที่มีความสมบูรณ์สำคัญได้แก่ ป่าพรุควนเคร็ง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2535 แสดงในแผนภูมิที่ 5.1-1 ตารางที่ 5.1-1 และแผนที่ 5.1-1

แผนภูมิที่ 5.1-1 สัดส่วนการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ.2535

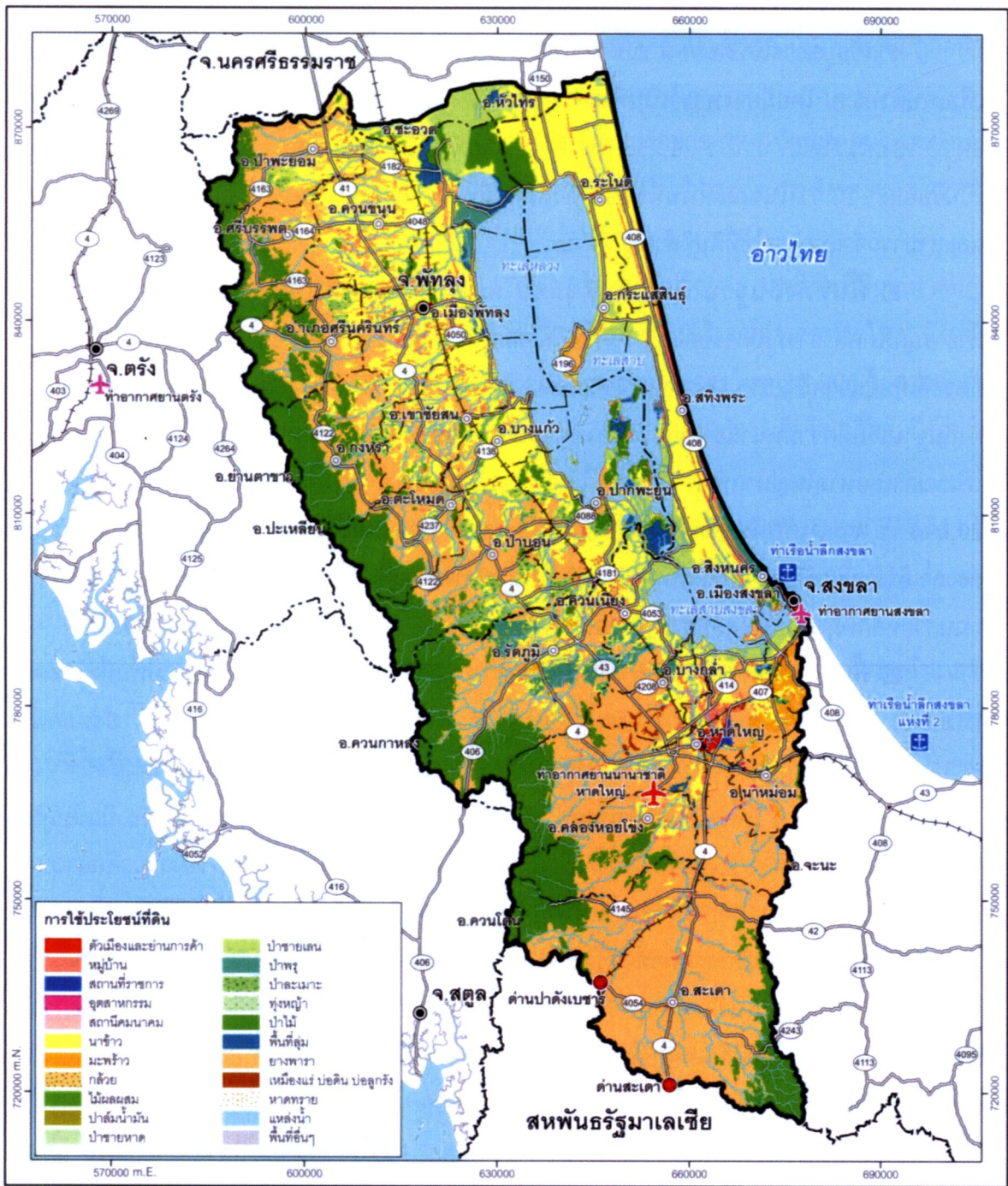

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

ตารางที่ 5.1-1 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ.2535

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ไร่	ตร.กม.	ร้อยละ
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน			
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	137,731	220.37	2.60
อุตสาหกรรม	1,230	1.97	0.02
สนามบินและท่าเรือ	2,704	4.33	0.05
รวมพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	141,665	227	2.67
2) พื้นที่เกษตรกรรม			
พืชไร่และพืชสวน	61,378	98.21	1.16
นาข้าว	1,287,510	2,060.02	24.30
ปาล์มน้ำมัน	847	1.35	0.02
ยางพารา	1,468,883	2,350.21	27.73
พื้นที่ลุ่ม	50,546	80.87	0.95
รวมพื้นที่เกษตรกรรม	2,869,164	4,510	54.16
3) พื้นที่ป่าไม้			
ป่าไม้	1,422,743	2,276.39	26.85
ป่าชายเลน	71,631	114.61	1.35
ป่าพรุ	127,223	203.56	2.40
รวมพื้นที่ป่าไม้	1,621,596	2,595	30.61
4) พื้นที่อื่นๆ			
แหล่งน้ำ	652,617	1,044.19	12.32
หาดทราย	6,086	9.74	0.11
เหมืองแร่ บ่อดิน บ่อลูกรัง	5,398	8.64	0.10
พื้นที่อื่นๆ	1,496	2.39	0.03
รวมพื้นที่อื่นๆ	665,597	1,065	12.56
รวม	5,298,023	8,396	100

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

แผนกลยุทธ์ในการวางแผนจัดการระบบพื้นที่สีเขียวของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมกรณีศึกษากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและปัตตานี

แผนที่ 5.1-1 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ.2535

สัญลักษณ์

● ที่ตั้งศาลากลางจังหวัด	✈ ทำอากาศยานนานาชาติ
◎ ที่ตั้งอำเภอ	✈ ทำอากาศยานภายในประเทศ
● ด่านชายแดน	🚢 ท่าเรือน้ำลึก
▬ ขอบเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	▬ ถนน
▬▬▬ เขตประเทศ	⚡ ทางรถไฟ
▬▬▬ เขตจังหวัด	〰 แม่น้ำ คลอง ห้วย
▬▬▬ เขตอำเภอ	
▬▬▬▬ แนวชายฝั่ง	

0 5 10 20 30 กม.

5.1.2 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2545

จากข้อมูลการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน ปี พ.ศ.2545 พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีการใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรม โดยมียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกมีพื้นที่ 2,105,040 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 39.73 รองลงมาได้แก่ นาข้าว 1,258,741 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.76 และพื้นที่ป่าไม้ 551,645 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.41 ในขณะที่พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง มีประมาณ 179,373 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.39 และสามารถจำแนกการใช้ที่ดินที่สำคัญได้ดังนี้

1) **พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน** ได้แก่ พื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน สถานที่ราชการ อุตสาหกรรม และสาธารณูปโภคสาธารณูปการของเมือง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 190,900 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 3.60 มีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี 2535 ประมาณ 49,234.62 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 3.48 การตั้งถิ่นฐานเริ่มมีความหนาแน่นมากขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจในภาคใต้โดยมีกระจุกตัวอยู่ที่บริเวณอำเภอหาดใหญ่มากที่สุด 51,090 ไร่ อำเภอเมืองสงขลา 23,491 ไร่ และ อำเภอเมืองพัทลุง 20,094 ไร่ ตามลำดับ ในขณะที่บริเวณอำเภอสะเดา อำเภอ สิงหนคร อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเกาะกลุ่มไปตามถนนสายหลักที่มุ่งสู่ภาคใต้ตอนล่างคือ ถนนสายเพชรเกษม และถนนสายทางหลวงแผ่นดิน 408

2) **พื้นที่เกษตรกรรม** ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน นาข้าว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3,715,106 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 70.12 มีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2535 ประมาณ 845,942.24 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 2.95 จำแนกออกตามเศรษฐกิจที่สำคัญดังนี้

- นาข้าว มีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 1,258,741 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.76 นิยมปลูกบริเวณอำเภอเมืองพัทลุง 158,013 ไร่ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา 155,363 ไร่ รองลงมาคืออำเภอควนขนุนจังหวัดพัทลุง 154,735 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนลดลง 28,768 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ -0.22 ทั้งนี้เนื่องจากการหันมานิยมเพาะเลี้ยงกุ้งมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ประกอบกับเกษตรกรบางส่วนเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกไปเป็นปาล์มซึ่งได้ผลตอบแทนในอัตราสูงกว่าและบางส่วนทิ้งร้างเนื่องจากเกษตรกรหันไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น

- ยางพารา มีพื้นที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด 2,105,040 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 39.73 นิยมปลูกบริเวณอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา 535,121 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอหาดใหญ่ 262,010 ไร่ และอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา 201,964 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 636,156 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 4.33 ทั้งนี้เนื่องจากการทำสวนยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง สามารถปลูกได้ในหลายพื้นที่ ดังนั้นจึงพบได้ทั่วไปในบริเวณพื้นที่ราบและพื้นที่ลาดชันริมเชิงเขาบรรทัดซึ่งขยายตัวรุกแนวพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็ว

- ปาล์มน้ำมัน มีพื้นที่ทั้งหมด 11,490 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.22 นิยมปลูกบริเวณอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา 4,490 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอคลองหอยโข่ง 4,030 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 2,430 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 10,643 ไร่ คิดเป็นอัตรา

เติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 125.70 อัตราการเพิ่มอย่างรวดเร็วของการทำสวนปาล์มเนื่องจากภาครัฐให้การสนับสนุนการเพาะปลูกพืชพลังงานทดแทน ส่งผลให้การทำสวนปาล์มน้ำมันนิยมเพาะปลูกอย่างแพร่หลาย ทดแทนการทำนาข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่นๆ

- เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ทั้งหมด 35,623 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.67 นิยมปลูกบริเวณอำเภอระโนด 20,948 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอปากพะยูน 5,687 ไร่ และอำเภอ สิงหนคร 3,427 ไร่ ตามลำดับ

- พืชไร่และพืชสวน มีพื้นที่ทั้งหมด 176,517 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.33 พืชที่นิยมเพาะปลูกได้แก่ มะม่วงหิมพานต์ กล้วย มะพร้าว ไม้ผลผสม พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 16,627 ไร่ อำเภอเมืองพัทลุง 14,436 ไร่ และอำเภอระโนด 13,905 ไร่ตามลำดับเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 115,138 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 18.76

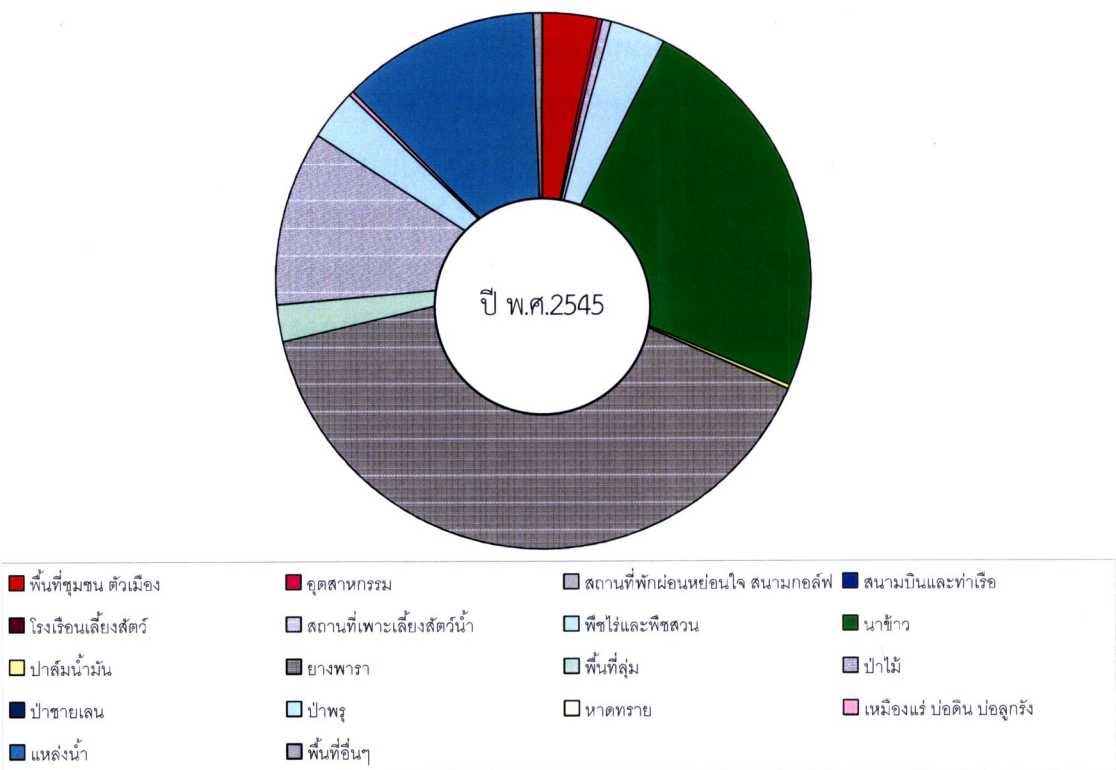
3) **พื้นที่ป่าไม้** ได้แก่ ป่าไม้ ป่าชายเลน ป่าพรุ หุบหญ้า มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 719,514 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 13.58 ส่วนใหญ่อยู่บริเวณอำเภอรัตนภูมิ 103,744 ไร่ อำเภอกงหรา 80,032 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 69,351 ไร่ ตามลำดับ จำแนกตามพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญดังนี้

- ป่าไม้ มีพื้นที่ทั้งหมด 551,645 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.41 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอรัตนภูมิ 103,111 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอกงหรา 80,032 ไร่ และอำเภอสะเดา 72,526 ไร่ ตามลำดับเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนลดลง 871,097 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ - 6.12

- ป่าชายเลน มีพื้นที่ทั้งหมด 1,256 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.02 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอบางกล่ำ 1,090 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอเมืองพัทลุง 98 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 68 ไร่ ตามลำดับเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนลดลง -70,376 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ - 9.82

- ป่าบึงหรือป่าพรุ มีพื้นที่ทั้งหมด 166,614 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.14 พบได้มากบริเวณอำเภอควนขนุน 44,265 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอชะอวด 25,213 ไร่ และอำเภอปากพะยูน 21,488 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2535 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 39,391 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 3.10 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแสดงใน แผนภูมิที่ 5.1-2 ตารางที่ 5.1-2 และแผนที่ 5.1-2

แผนภูมิที่ 5.1-2 สัดส่วนการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ.2545

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

ตารางที่ 5.1-2 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ.2545

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ไร่	ตร.กม.	ร้อยละ
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน			
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	179,373	287.00	3.39
อุตสาหกรรม	6,766	10.82	0.13
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	1,739	2.78	0.03
สนามบินและท่าเรือ	1,505	2.41	0.03
โรงเรียนเลี้ยงสัตว์	1,517	2.43	0.03
รวมพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	190,900	305	3.60
2) พื้นที่เกษตรกรรม			
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	35,623	57.00	0.67
พืชไร่และพืชสวน	176,517	282.43	3.33
นาข้าว	1,258,741	2,013.99	23.76
ปาล์มน้ำมัน	11,490	18.38	0.22
ยางพารา	2,105,040	3,368.06	39.73
พื้นที่ลุ่ม	127,696	204.31	2.41
รวมพื้นที่เกษตรกรรม	3,715,106	5,944	70.12
3) พื้นที่ป่าไม้			
ป่าไม้	551,645	882.63	10.41
ป่าชายเลน	1,256	2.01	0.02
ป่าพรุ	166,614	266.58	3.14
รวมพื้นที่ป่าไม้	719,514	1,151	13.58
4) พื้นที่อื่นๆ			
หาดทราย	2,024	3.24	0.04
เหมืองแร่ บ่อดิน บ่อลูกรัง	9,308	14.89	0.18
แหล่งน้ำ	636,044	1,017.67	12.01
พื้นที่อื่นๆ	25,127	40.20	0.47
รวมพื้นที่อื่นๆ	672,503	1,076	12.69
รวม	5,298,023	8,477	100

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

5.1.3 การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2550

จากข้อมูลการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินและการสำรวจเพิ่มเติมจากผู้วิจัย พื้นที่ส่วนใหญ่ ยังคงมีการใช้ประโยชน์เพื่อเกษตรกรรม โดยมียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกมีพื้นที่ 2,133,944 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 40.28 รองลงมาได้แก่ นาข้าว 933,111 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.61 และพื้นที่ป่าไม้ 629,757 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 11.89 ในขณะที่พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง มีประมาณ 266,312 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.03 และสามารถจำแนกการใช้ที่ดินที่สำคัญได้ดังนี้

1) **พื้นที่ตั้งถิ่นฐานได้แก่** พื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน สถานที่ราชการ อุตสาหกรรม และ สาธารณูปโภคสาธารณูปการของเมือง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 306,865 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 5.79 มี อัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี 2545 ประมาณ 115,965 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 12.15 การตั้งถิ่นฐานเริ่มกระจุกตัวหนาแน่นบริเวณอำเภอหาดใหญ่มากที่สุด 51,090 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอ ระโนด 19,526 ไร่ และอำเภอเมืองพัทลุง 19,448 ไร่ ตามลำดับ ในขณะที่บริเวณอำเภอ สทิงพระ (15,574 ไร่) และอำเภอสิงหนคร (18,421 ไร่) มีประชากรหนาแน่นมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวจากเขตเมืองสงขลา

2) **พื้นที่เกษตรกรรม** ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน นาข้าว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 3,512,638 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 66.30 มีอัตราการลดลงจากปี พ.ศ.2545 ประมาณ 202,469 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ -1.09 จำแนกออกตามเศรษฐกิจที่สำคัญดังนี้

- นาข้าว มีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 933,111 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.61 นิยมปลูกบริเวณอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 144,268 ไร่ รองลงมาคือ อำเภอเมืองพัทลุง 117,916 ไร่ และ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง 107,255 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวน ลดลง 325,630 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยร้อยละ -5.17 ต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากการหันมานิยมเพาะเลี้ยงกุ้งมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ประกอบกับเกษตรกรทิ้งร้างนาเพื่อเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น

- ยางพารา มีพื้นที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด 2,133,944 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 40.28 นิยมปลูกบริเวณอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา 503,638 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอหาดใหญ่ 247,701 ไร่ และอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา 190,436 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวน เพิ่มขึ้น 28,904 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปี ร้อยละ 0.27 การทำสวนยางพาราส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาบรรทัดที่มีความลาดชันสูง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่สวนยางจำนวนมาก

- พืชไร่และพืชสวน มีพื้นที่ทั้งหมด 257,062 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.85 พืชที่นิยมเพาะปลูก ได้แก่ มะม่วง หิมพานต์ กล้วย มะพร้าว ไม้ผลผสม พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา 32,788 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอหาดใหญ่ 29,481 ไร่ และอำเภอ สะเดา 22,976 ไร่ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 80,546 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 9.13

- ป่าลมน้ำมัน มีพื้นที่ทั้งหมด 27,414 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.52 นิยมปลูกบริเวณอำเภอ สะเดา 7,732 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอคลองหอยโข่ง 4,379 ไร่ และอำเภอปากพะยูน จังหวัดสงขลา 2,578 ไร่ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 15,925 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 27.72

- เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีพื้นที่ทั้งหมด 59,135 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.12 นิยมปลูกบริเวณ อำเภอรโนด 30,740 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอปากพะยูน 10,326 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 4,870 ไร่ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 59,135 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปี ร้อยละ 1.12

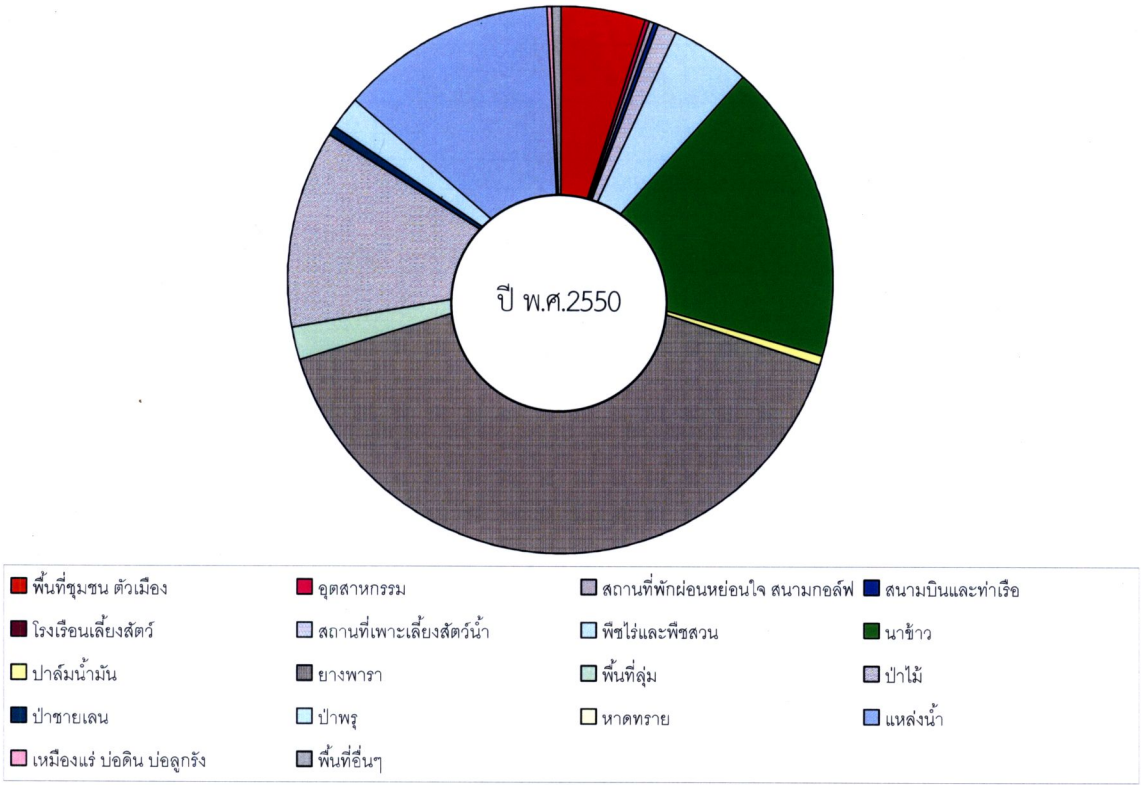
3) **พื้นที่ป่าไม้** ได้แก่ ป่าไม้ ป่าชายเลน ป่าพรุ หุบหญ้า มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 753,579 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ14.22 ของการพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณอำเภอรัตภูมิ 106,830 ไร่ รองลงมา ได้แก่ อำเภอสะเดา 80,743 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 67,132 ไร่ ตามลำดับ จำแนกตามพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญดังนี้

- ป่าไม้ มีพื้นที่ทั้งหมด 629,757 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.41 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอรัต ภูมิ 106,830 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอกงหรา 87,728 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 63,225 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 78,111 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 2.83

- ป่าชายเลน มีพื้นที่ทั้งหมด 32,229 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.61 พบได้มากที่สุดบริเวณอำเภอ ควนเนียง 13,257 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอสิงหนคร 4,963 ไร่ และอำเภอหาดใหญ่ 3,907 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น 30,973 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปีร้อยละ 493.34

- ป่าบึงหรือป่าพรุ มีพื้นที่ทั้งหมด 91,593 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.73 พบได้มากบริเวณอำเภอ ควนขนุน 32,479 ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอชะอวด 24,632 ไร่ และอำเภอปากพะยูน 17,635 ไร่ ตามลำดับ เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2545 พบว่ามีจำนวนลดลง 75,020 ไร่ คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ยต่อปี ร้อยละ -9.01 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแสดงในแผนภูมิที่ 5.1-3 ตารางที่ 5.1-3 และแผนที่ 5.1-3

แผนภูมิที่ 5.1-3 สัดส่วนการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ.2550

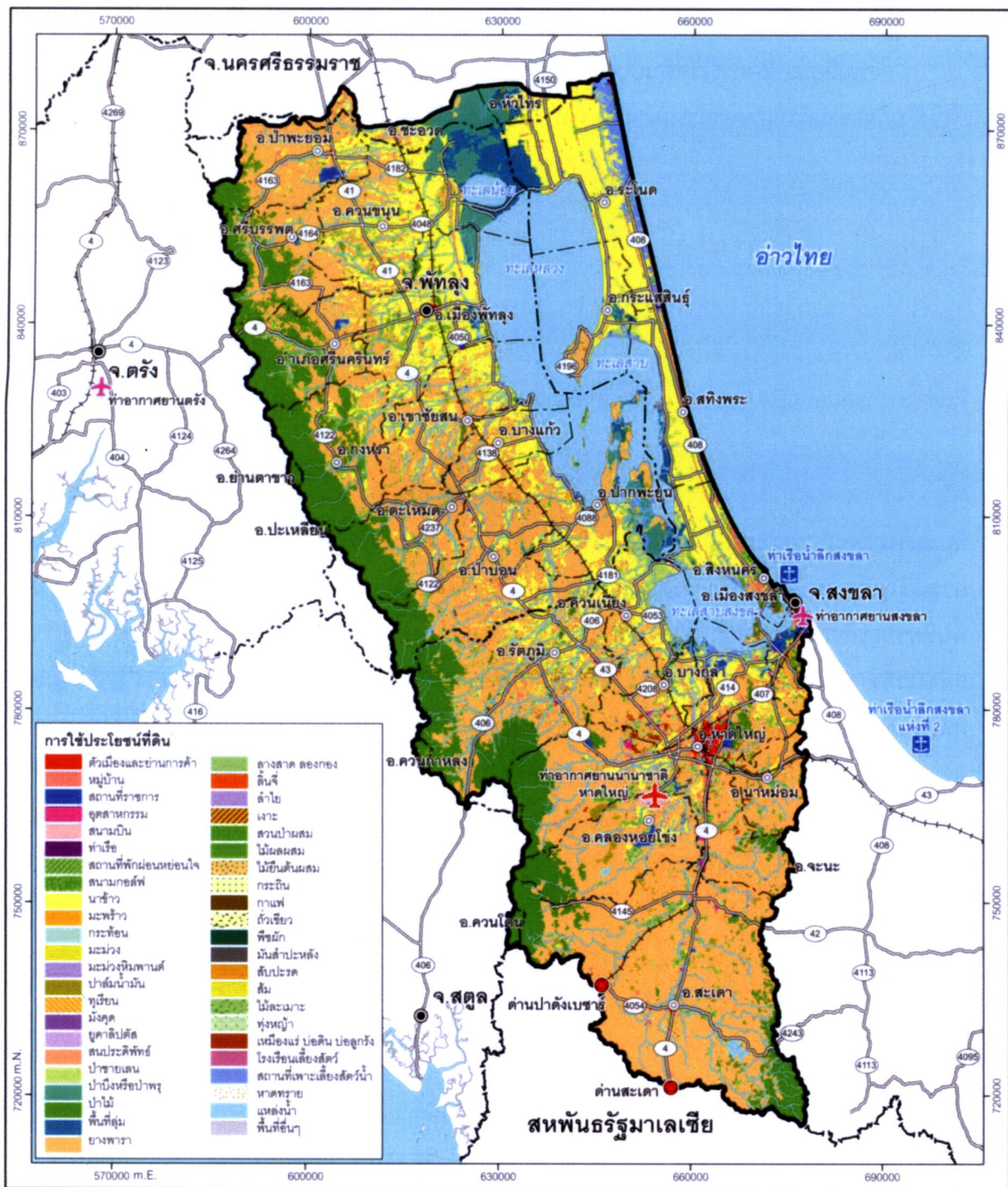

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

ตารางที่ 5.1-3 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ. 2550

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ไร่	ตร.กม.	ร้อยละ
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน			
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	266,312	426.1	5.03
อุตสาหกรรม	13,995	22.4	0.26
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	7,658	12.3	0.14
สนามบินและท่าเรือ	16,692	26.7	0.32
โรงเรียนเลี้ยงสัตว์	2,208	3.5	0.04
รวมพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	306,865	491	5.79
2) พื้นที่เกษตรกรรม			
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	59,135	94.6	1.12
พืชไร่และพืชสวน	257,062	411.3	4.85
นาข้าว	933,111	1,493.0	17.61
ปาล์มน้ำมัน	27,414	43.9	0.52
ยางพารา	2,133,944	3,414.3	40.28
พื้นที่ลุ่ม	101,971	163.2	1.92
รวมพื้นที่เกษตรกรรม	3,512,638	5,620	66.30
3) พื้นที่ป่าไม้			
ป่าไม้	629,757	1,007.6	11.89
ป่าชายเลน	32,229	51.6	0.61
ป่าพรุ	91,593	146.5	1.73
รวมพื้นที่ป่าไม้	753,579	1,206	14.22
4) พื้นที่อื่นๆ			
หาดทราย	1,770	2.8	0.03
แหล่งน้ำ	685,583	1,096.9	12.94
เหมืองแร่ บ่อดิน บ่อลูกรัง	14,539	23.3	0.27
พื้นที่อื่นๆ	23,410	37.5	0.44
รวมพื้นที่อื่นๆ	725,302	1,160	13.69
รวม	5,298,383	8,477	100

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

แผนกลยุทธ์ในการวางแผนจัดการระบบพื้นที่สีเขียวของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมกรณีศึกษากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและปัตตานี

แผนที่ 5.1-3 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ.2550

สัญลักษณ์

●	ที่ตั้งศาลากลางจังหวัด	✈	ท่าอากาศยานนานาชาติ
○	ที่ตั้งอำเภอ	✈	ท่าอากาศยานภายในประเทศ
●	ด่านชายแดน	+	ท่าเรือน้ำลึก
—	ขอบเขตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	—	ถนน
—	เขตประเทศ	—	ทางรถไฟ
—	เขตจังหวัด	—	แม่น้ำ คลอง ห้วย
—	เขตอำเภอ		
—	แนวชายฝั่ง		

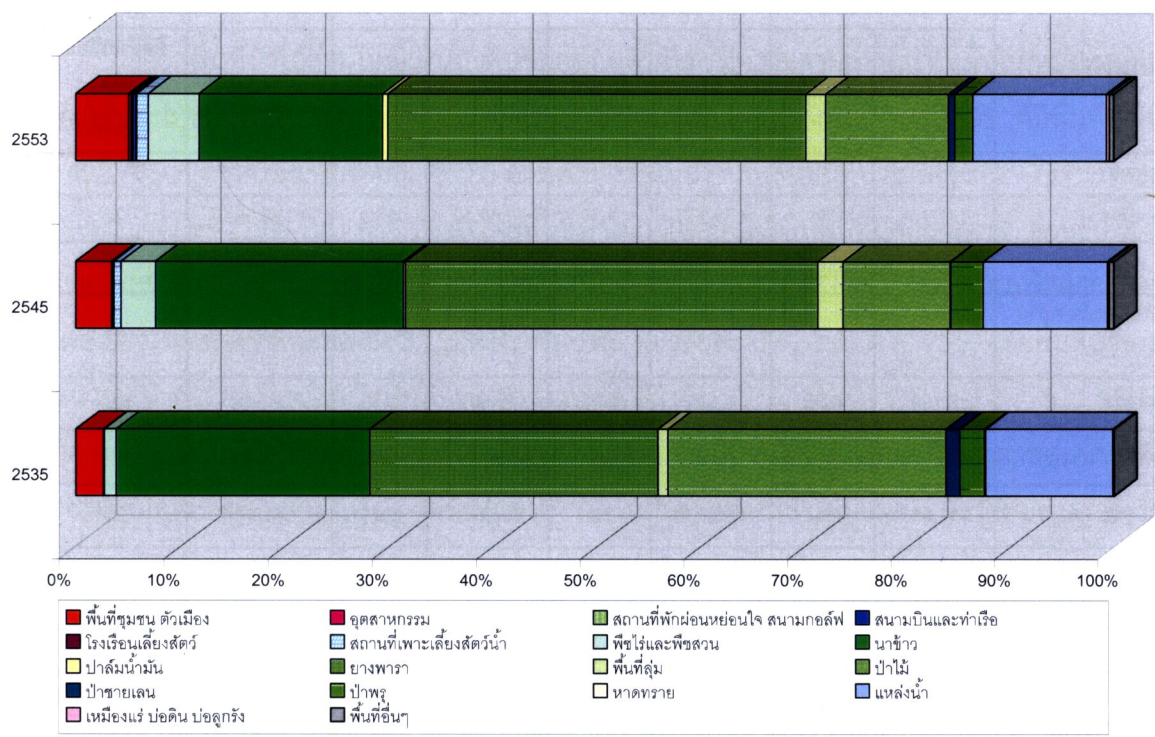
0 5 10 20 30 กม.

5.1.4 สรุปผลการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบนพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในภาพรวมพบว่าพื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกเพื่อใช้ในกิจกรรมด้านเกษตรกรรมมากขึ้น ทั้งป่าบนพื้นที่ภูเขาที่ถูกบุกรุกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา นอกจากนี้ป่าชายเลน และป่าพรุที่ถูกบุกรุกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำนาถั่วเพิ่มมากขึ้น ส่วนพื้นที่นาข้าวมีแนวโน้มลดลงเปลี่ยนเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา และพื้นที่นาถั่ว ในขณะที่พื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และหนาแน่นมากบริเวณเขตเมืองหาดใหญ่ เมืองสงขลา และเมืองพัทลุง ในขณะที่บริเวณแถบคาบสมุทรสทิงพระ (อำเภอสทิงพระ สิงหนคร ระโนด) มีชุมชนอาศัยหนาแน่นมากขึ้นโดยขยายตัวไปบนพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิม และพื้นที่ว่างเปล่ารอบๆ ทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้เนื่องจากมีระบบโครงข่ายคมนาคมที่สะดวกประกอบกับมีอาณาเขตต่อเนื่องกับเมืองสงขลา

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการผลิต และตลาดค้ายางพาราของภาคใต้ เป็นศูนย์กลางการบริหาร การคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศของพื้นที่ภาคใต้ ทำให้พื้นที่พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีการเจริญเติบโตอย่างมากในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา พื้นที่ชุมชน พื้นที่อยู่อาศัยขยายตัวเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ย่านธุรกิจการค้าหลักๆ ได้แก่ พื้นที่เมืองหาดใหญ่ เมืองสงขลา ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความรุนแรง อาจส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ และการขยายตัวของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทำให้การเจริญเติบโตอาจชะลอตัวเล็กน้อย พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะมีแนวโน้มพัฒนาเพิ่มขึ้นในอนาคต โดยมีการขยายตัวของพื้นที่ตัวเมือง ชุมชนไปบนพื้นที่เกษตรเดิม พื้นที่นาข้าวมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย แสดงใน แผนภูมิที่ 5.1-4-1 และตารางที่ 5.1-4

แผนภูมิที่ 5.1-4 สัดส่วนการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ.2535 พ.ศ.2545 และ พ.ศ.2550

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

ตารางที่ 5.1-4 สรุปการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปี พ.ศ. 2535พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2550

ประเภทการใช้ที่ดิน	พ.ศ. 2535		พ.ศ. 2545		พ.ศ. 2550		การเปลี่ยนแปลง		
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	2535-2550	อัตราเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)	เฉลี่ยต่อปี (ร้อยละ)
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน									
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	137,731	2.6	179,373	3.39	266,312	5.03	128,581	22	1.47
อุตสาหกรรม	1,230	0.02	6,766	0.13	13,995	0.26	12,765	58	3.87
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนาม กอล์ฟ	-	-	1,739	0.03	7,658	0.14	5,919	63	4.20
สนามบินและท่าเรือ	2,704	0.05	1,505	0.03	16,692	0.32	13,988	67	4.46
โรงเรียนเลี้ยงสัตว์	-	-	1,517	0.03	2,208	0.04	691	19	1.24
รวมพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	141,665	2.67	190,900	3.6	306,865	5.79	161,944	25	1.69
2)พื้นที่เกษตรกรรม									
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	-	-	35,623	0.67	59,135	1.12	23,512	25	1.65
พืชไร่และพืชสวน	61,378	1.16	176,517	3.33	257,062	4.85	195,684	40	2.64
นาข้าว	1,287,510	24.3	1,258,741	23.76	933,111	17.61	-354,399	- 10	- 0.68
ปาล์มน้ำมัน	847	0.02	11,490	0.22	27,414	0.52	26,568	67	4.46
ยางพารา	1,468,883	27.73	2,105,040	39.73	2,133,944	40.28	665,061	12	0.78
พื้นที่ลุ่ม	50,546	0.95	127,696	2.41	101,971	1.92	51,425	18	1.22
รวมพื้นที่เกษตรกรรม	2,869,164	54.16	3,715,106	70.12	3,512,638	66.3	607,851	6	0.40
3) พื้นที่ป่าไม้									
ป่าไม้	1,422,743	26.85	551,645	10.41	629,757	11.89	-792,986	- 30	- 2.03
ป่าชายเลน	71,631	1.35	1,256	0.02	32,229	0.61	-39,403	- 37	- 2.50
ป่าพรุ	127,223	2.4	166,614	3.14	91,593	1.73	-35,629	- 9	- 0.62
รวมพื้นที่ป่าไม้	1,621,596	30.61	719,514	13.58	753,579	14.22	-68,018	- 28	- 1.87
4) พื้นที่อื่นๆ									
หาดทราย	6,086	0.11	2,024	0.04	1,770	0.02	-4,316	- 44	- 2.91
แหล่งน้ำ	652,617	12.32	636,044	12.01	685,583	12.94	32,965	2	0.11
เหมืองแร่ บ่อดิน บ่อลูกรัง	5,398	0.1	9,308	0.18	14,539	0.27	9,141	31	2.08
พื้นที่อื่นๆ	1,496	0.03	25,127	0.02	23,410	0.02	21,914	44	2.92
รวมพื้นที่อื่นๆ	665,597	12.56	672,503	12.24	725,302	13.25	59,705	3	0.19
รวม	5,298,023	100	5,298,023	100	5,298,383	99.56	-38,519		

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย,2553

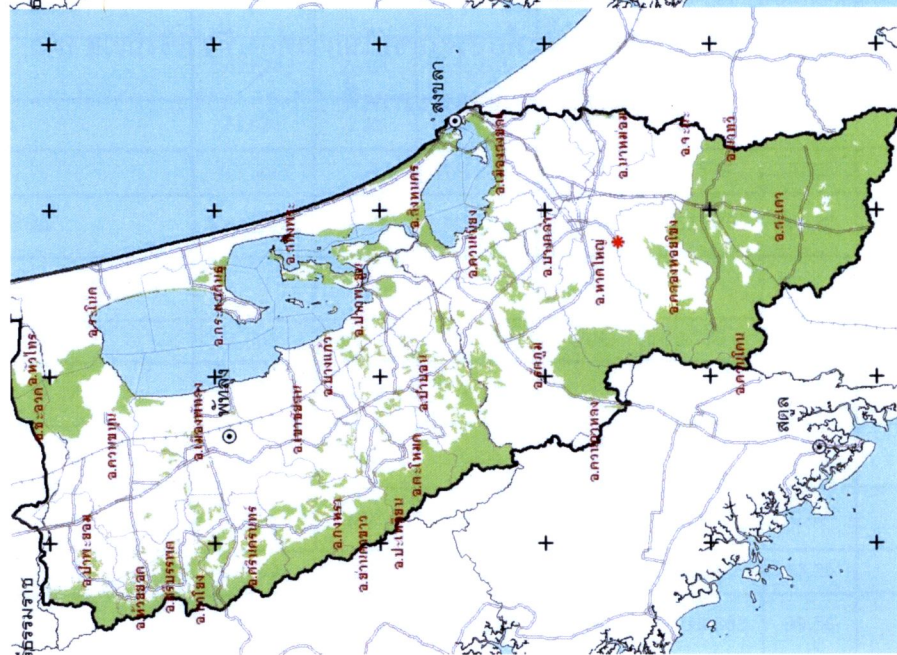
การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีรายละเอียดจำแนกตามกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

1) พื้นที่ป่าไม้

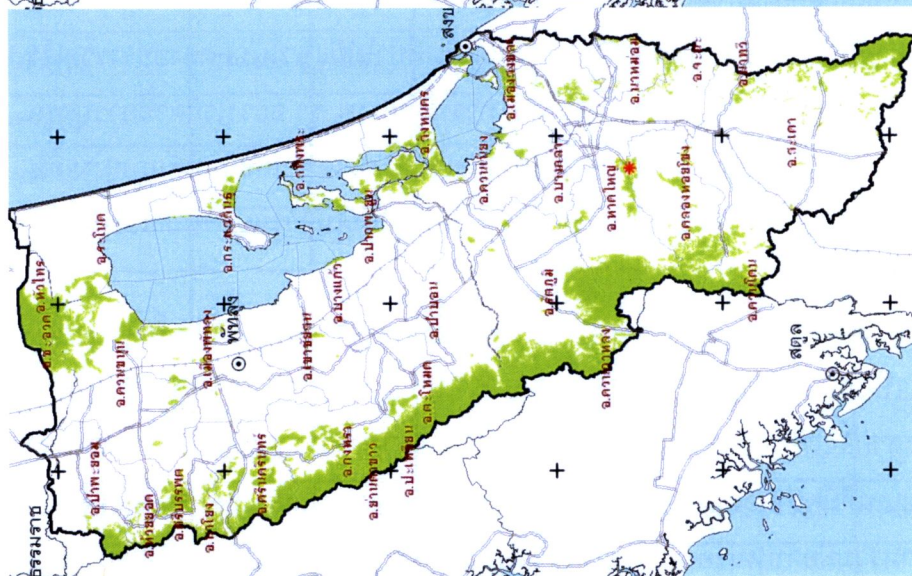
พื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบชื้นอยู่บนพื้นที่สูง มีความลาดเท และดินต้นไม่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในกิจกรรมด้านอื่นๆ พื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มลดลงจากในปี พ.ศ.2535 ที่มีพื้นที่ป่าไม้ 1,422,743 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 26.85 ลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือพื้นที่ป่าไม้เพียง 629,757 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 11.89 ในปี พ.ศ. 2550 โดยพื้นที่ป่าไม้ถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา สำหรับพื้นที่ป่าชายเลน และป่าพรุ ลดลงจากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่ป่าชายเลน 71,631 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 1.35 ลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือเพียง 32,229 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 0.61 ในปี พ.ศ. 2550 โดยพื้นที่ป่าชายเลน และป่าพรุถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ทำนาข้าว และพื้นที่นาเกลือ

พื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อยู่ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 2 ที่เป็นภูเขาสูงชัน ในอนาคตพื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการบุกรุกป่าไม้เพื่อกิจกรรมด้านการเกษตร เช่น การปลูกยางพารา อย่างไรก็ตามการบุกรุกป่าไม้ส่วนใหญ่เพื่อต้องการเอกสารสิทธิในที่ดิน ขอบเขตของป่าไม้ไม่ชัดเจน และการใช้กฎหมายชั้นคุณภาพลุ่มน้ำในการควบคุมยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ควรปลูกฝังค่านิยมในการอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำให้กับชุมชนท้องถิ่น

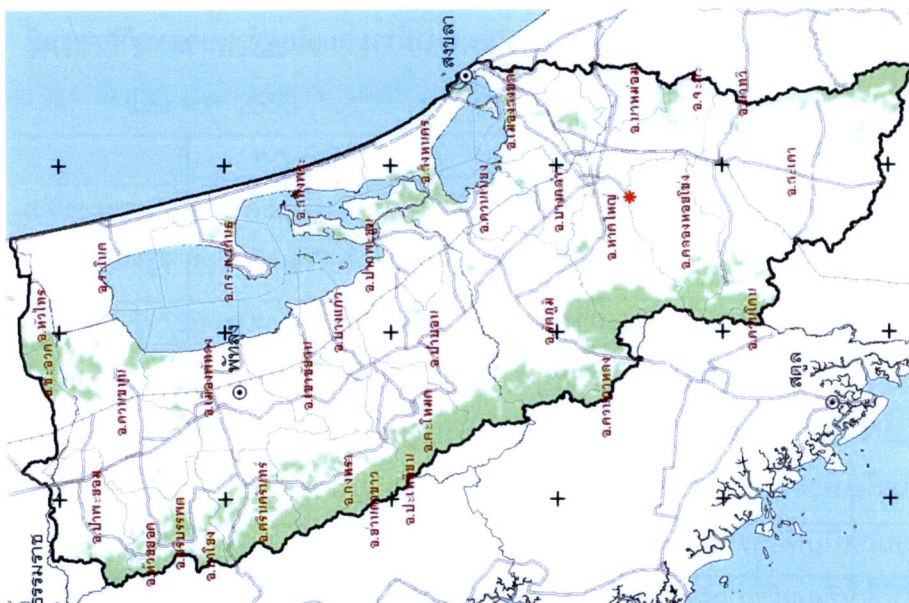
สำหรับพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณปากลำน้ำ และคลองต่างๆ ของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีลักษณะดินเป็นดินเลน และบริเวณแผ่นดินเลนงอกใหม่ ควรนำพื้นที่มาใช้ปลูกป่าชายเลนเพื่อรักษาระบบนิเวศชายฝั่งให้มีความสมดุล เป็นที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน และป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง สำหรับป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในปัจจุบัน ควรกำหนดมาตรการอนุรักษ์ดูแลรักษาให้คงอยู่โดยอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น และสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชนให้เกิดความหวงแหนและรักษาพื้นที่ป่าชายเลนเหล่านี้ไว้ทั้งเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ป่าชายเลน และป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ดังแสดงในภาพที่ 5.1-1

พ.ศ. 2535

พ.ศ.2545

พ.ศ. 2550

ภาพที่ 5.1-1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2550

2) พื้นที่เกษตรกรรม

พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกยางพารา พื้นที่นาข้าว พื้นที่ปลูกพืชไร่พืชสวน พื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้ง มีรายละเอียดการเปลี่ยนแปลงแสดงในภาพที่ 5.1-2

พื้นที่ปลูกยางพารามีการขยายตัวมากในอดีต โดยในปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่ปลูกยางพารา 1,468,883 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 27.73 พื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนมีพื้นที่ถึง 2,133,944 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 40.28 ในปี พ.ศ. 2550 พื้นที่ปลูกยางพาราที่ขยายเพิ่มขึ้นมากจากการเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้ และนาข้าวเป็นพื้นที่ปลูกสวนยาง ในอนาคตพื้นที่ปลูกยางพารามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย เนื่องจากไม่สามารถขยายตัวไปบนพื้นที่ป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัด และไม่สามารถขยายตัวไปบนพื้นที่นาข้าวที่มีปัญหาน้ำท่วมขังสูงในฤดูฝนได้

พื้นที่นาข้าวมีแนวโน้มลดลงจากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่นาข้าว 1,287,510 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 24.30 พื้นที่นาข้าวลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือพื้นที่เพียง 933,111 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 17.61 ในปี พ.ศ. 2550 พื้นที่นาข้าวถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา และพื้นที่นาทุ่ง นอกจากนี้การทำนาข้าวยังประสบปัญหาการผลิตที่ไม่คุ้มต้นทุน ราคาผลผลิตต่ำ ขณะที่ราคาวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิต ทั้งปุ๋ยเคมี แรงงาน และสารกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกษตรกรปล่อยพื้นที่เป็นนาร้างเพิ่มมากขึ้น ในอนาคตพื้นที่ทำนาข้าวมีแนวโน้มค่อนข้างคงที่ เนื่องจากพื้นที่นาข้าวที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นพื้นที่นาในที่ลุ่มต่ำที่มีน้ำท่วมขังสูงในฤดูฝน ไม่สามารถใช้ปลูกยางพาราได้ นอกจากนี้พื้นที่นาทุ่งก็ประสบปัญหาด้านการผลิต และราคาผันผวน และมีแรงต่อต้านด้านการรักษาระบบนิเวศ

พื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้ง มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่นาทุ่ง 35,623 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 0.67 พื้นที่นาทุ่งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนมีขนาดพื้นที่ 59,135 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 1.12 ในปี พ.ศ. 2550 โดยเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่นาข้าวเดิม เนื่องจากการเพาะเลี้ยงกุ้งได้ผลประโยชน์ที่สูงกว่าการประกอบเกษตรกรรมด้านอื่นๆ ทั้งนี้การขยายตัวของพื้นที่นาทุ่งมักพบได้จำนวนมากบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบการจัดการน้ำ มีการปล่อยน้ำเสียลงบนพื้นที่นาข้าวทำให้เกิดความเสียหาย ต้นกล้าตายและไม่สามารถเจริญเติบโตเท่าที่ควร การประกอบ การเพาะเลี้ยงยังส่งผลกระทบต่อปัญหาการกัดเซาะพื้นที่ชายฝั่งบริเวณคาบสมุทรสทิงพระเนื่องจากการเข้าไปเปลี่ยนระบบนิเวศตามธรรมชาติ แนวโน้มการขยายตัวของพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งมีการขยายตัวเล็กน้อย

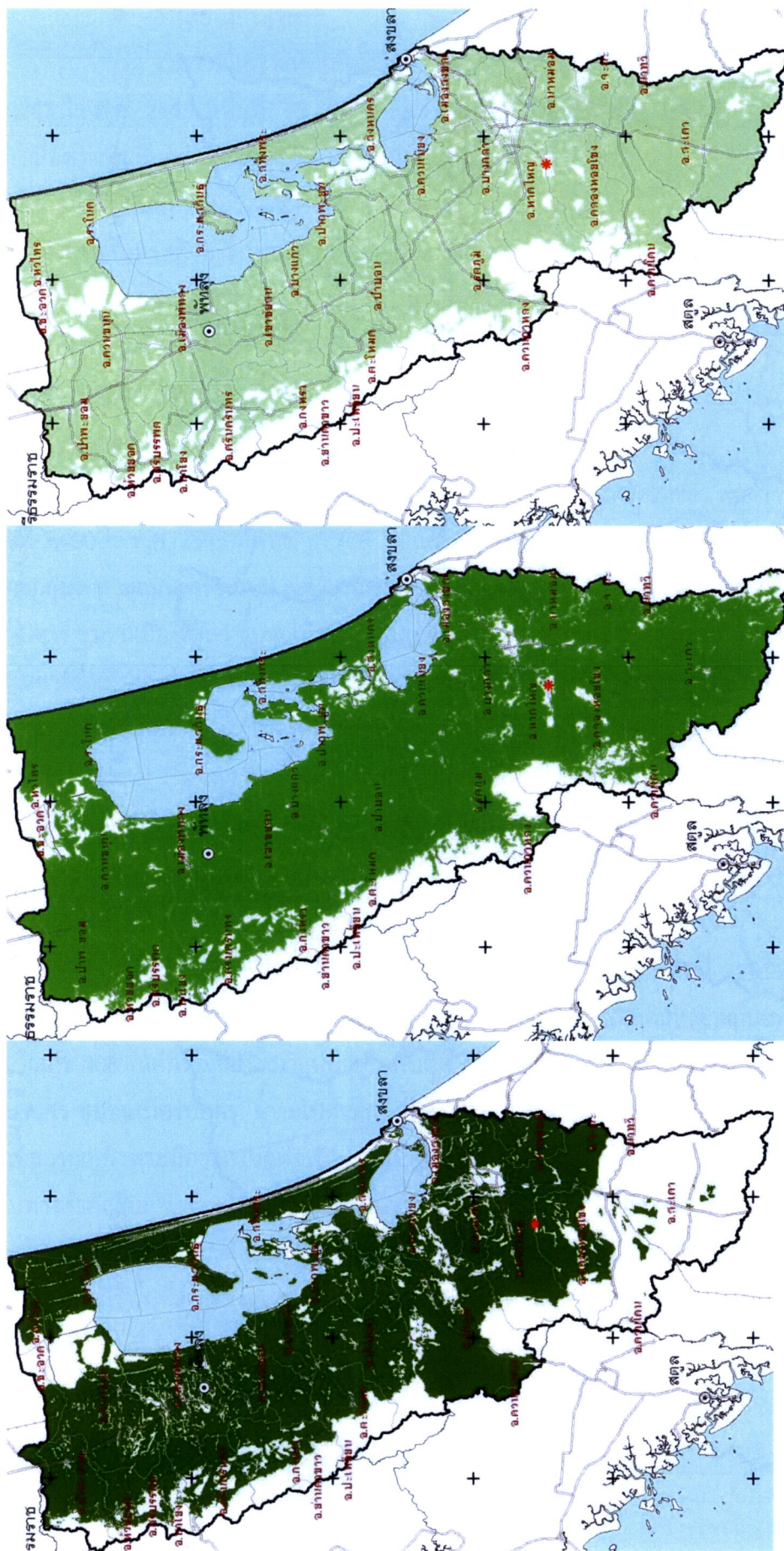
พื้นที่พืชไร่และพืชสวน มีพื้นที่ไม่แน่นอนโดยมีการเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่ปลูกไม้ผลผสม 61,378 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 1.16 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 257,062 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 4.85 ในปี พ.ศ. 2550 เนื่องจากพื้นที่ปลูกไม้ผลผสมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่แปลงขนาดเล็กบนพื้นที่ดอน ปนอยู่ในเขตพื้นที่สวนยางพารา และพื้นที่ชุมชน การจำแนกพื้นที่ปลูกไม้ผลออกจากพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น ยางพาราค่อนข้างยาก และมักพบว่า ข้อมูลพื้นที่ปลูกไม้ผลผสมจากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละปีมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ในอนาคตพื้นที่ปลูกไม้ผลผสมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง และการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชน ไม้ผลที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ผลที่ใช้บริโภคในท้องถิ่น เช่น ทุเรียน เงาะ ลองกอง และมะม่วง

3) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน

การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพัฒนาเป็นพื้นที่ชุมชน พื้นที่ตัวเมือง และย่านการค้าซึ่งเรียกว่า “พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน” ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีสถานที่เพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่ 141,665 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 2.67 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนมีพื้นที่ถึง 266,312 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 5.03 ในปี พ.ศ. 2550 และยังคงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยตามการขยายตัวของเศรษฐกิจปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพัฒนาตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีสถานที่เพิ่มขึ้นโดยมีรายละเอียดของเมืองต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้ การขยายตัวของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานแสดงในภาพที่ 5.1-3

- อำเภอหาดใหญ่

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานภายในเขตอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 20,214 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 51,090 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 64,699 ไร่ การขยายตัวมีแนวโน้มไปตามถนนเพชรเกษมซึ่งเคลื่อนตัวไปยังอำเภอสะเดา และอำเภอเมืองสงขลา บริเวณริมสองฝั่งของถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 และถนนลพบุรีราเมศวร์ การขยายตัวของเมืองดังกล่าวมีแนวโน้มสอดคล้องตามหลักทฤษฎีรูปปลี (Section Theory) ซึ่งแผ่ขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่รอบนอก โดยเกาะกลุ่มไปตามเส้นทางคมนาคม การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของเขตเมืองดังกล่าวเมื่อพิจารณาร่วมกับสภาพภูมิประเทศพบว่า การตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะริมถนนทั้ง 2 เส้นทางข้างต้น เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำและอยู่ในแนวท่งน้ำ ดังนั้นจึงประสบปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้ง การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนยังเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศที่ต้องปรับระดับดินก่อนก่อสร้าง ดังนั้นปัญหาดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อความรุนแรงมากขึ้นตามการขยายตัวของเมือง แนวทางการแก้ปัญหาควรกำหนดมาตรการทางผังเมืองโดยรักษาสภาพภูมิประเทศเดิมไว้ เก็บรักษาพื้นที่สีเขียวซึ่งได้แก่ พื้นที่ป่าพรุรวมไปถึงป่าอื่นๆ เพื่อคงความสมดุลของระบบนิเวศ

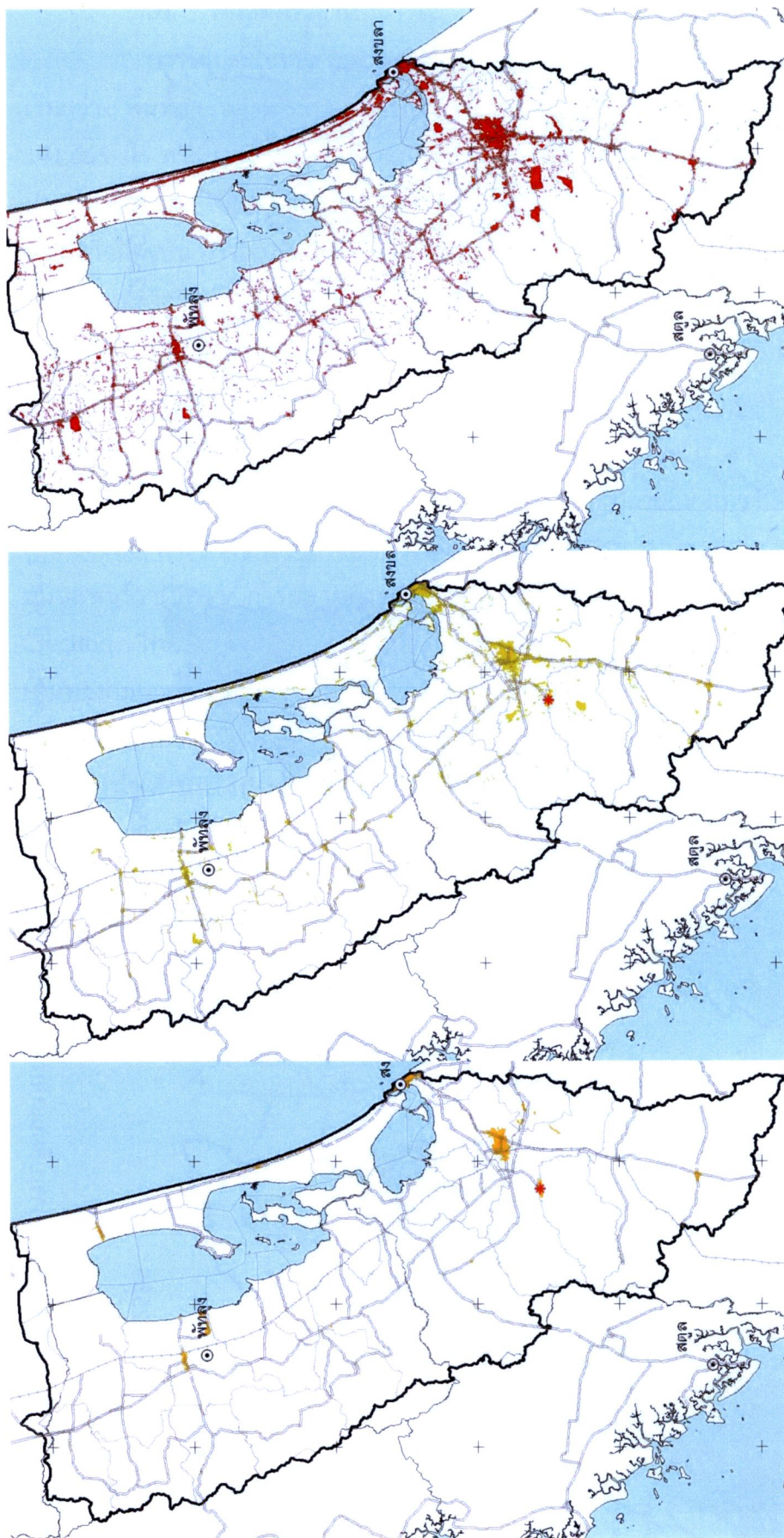

พ.ศ.2535

พ.ศ.2545

พ.ศ.2550

ภาพที่ 5.1-2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ. 2535-2550

พ.ศ.2535

พ.ศ.2545

พ.ศ.2550

ภาพที่ 5.1-3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ. 2535-2550

- อำเภอเมืองสงขลา

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอเมืองสงขลา พบว่า ปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 11,243 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 23,491 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 27,235 ไร่ การขยายตัวของชุมชนเมืองมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้านภูมิประเทศทำให้การขยายตัวส่วนใหญ่เคลื่อนไปยังด้านใต้ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 และลพบุรีราเมศวร์ บางส่วนเคลื่อนตัวไปด้านทิศเหนือฝั่งคาบสมุทรสทิงพระ การขยายตัวของเมืองมีแนวโน้มสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรูปปลิม (Section Theory) โดยขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบ สำหรับการตั้งถิ่นฐานบริเวณช่วงรอยต่อระหว่างเขตเมืองกับพื้นที่ชนบทพบว่า มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณป่าพรุ ซึ่งหากขาดการวางแผนควบคุมคาดว่าพื้นที่ป่าพรุดังกล่าวจะกลายเป็นพื้นที่เมืองอย่างรวดเร็ว แสดงในภาพที่ 5.1-4

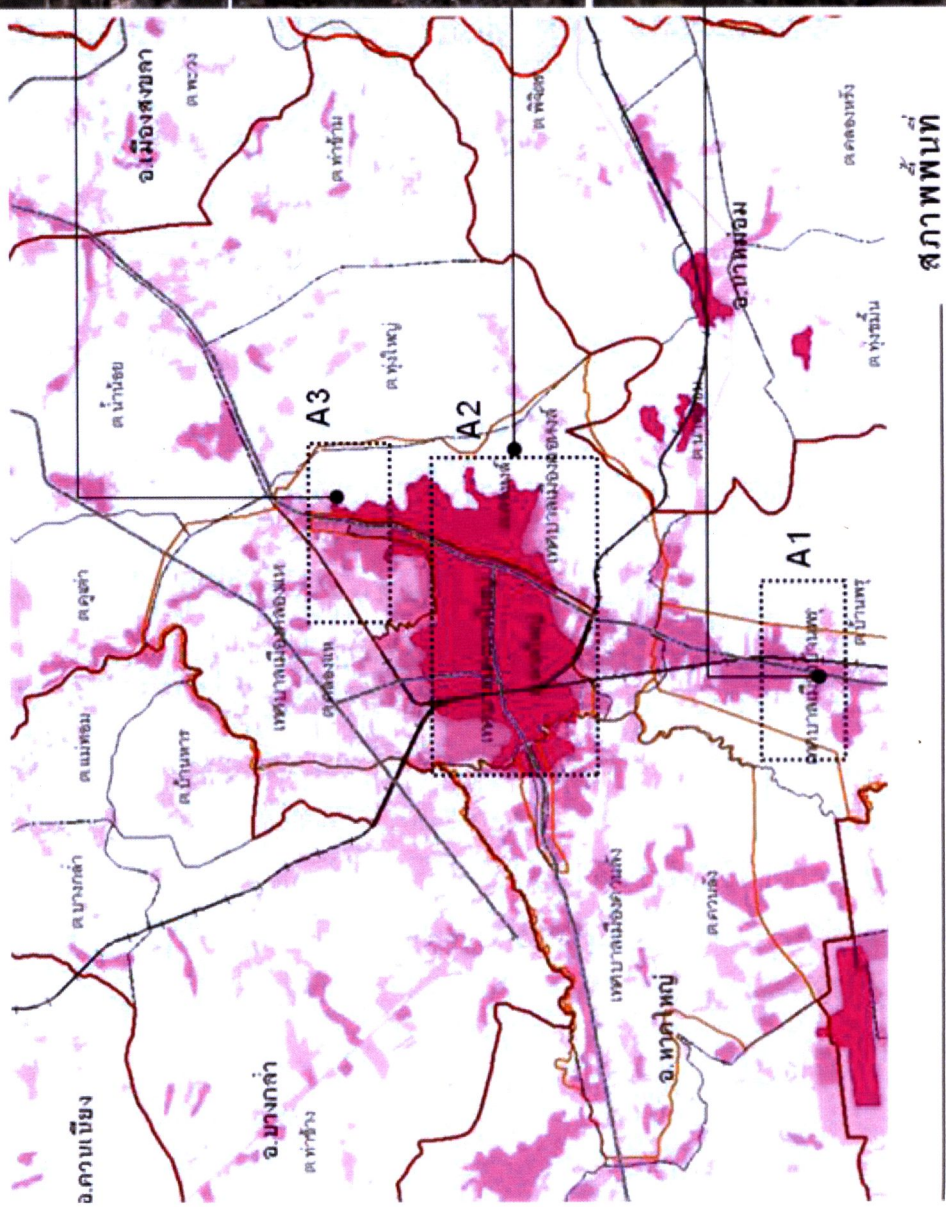
- อำเภอสะเดา

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา พบว่า ปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 5,490 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 14,708 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 15,140 ไร่ การขยายตัวส่วนใหญ่เกาะกลุ่มไปตามถนนเพชรเกษม และถนนปาดังเบซาร์ หนาแน่นบริเวณ ชุมชนเมืองสะเดา ชุมชนเมืองปาดังเบซาร์ ชุมชนเมืองพังงา ชุมชนเมืองปริก และชุมชนเมืองสำนักขาม โดยเฉพาะบริเวณด้านชายแดนปาดังเบซาร์ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าปลอดภาษี จึงทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้สอยพื้นที่จำนวนมาก การขยายตัวของชุมชนเมืองในเขตอำเภอสะเดามีแนวโน้มใกล้เคียงกับแนวคิดทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multiple Nuclei Theory) ของ Harris และ Pullman ซึ่งชุมชนแต่ละแห่งจะมีบทบาทที่แตกต่างกันและเกาะกลุ่มหนาแน่นไปตามเส้นทางคมนาคม แสดงในภาพที่ 5.1-5

- อำเภอรโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอกระเสสินธุ์ และอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (คาบสมุทรสทิงพระ)

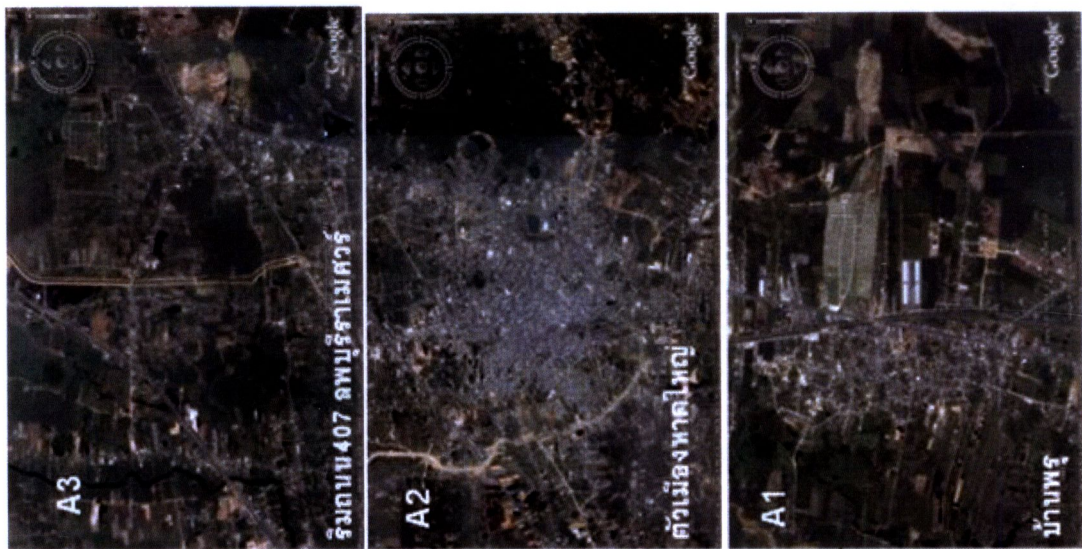
จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พบว่า ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 25,923 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 30,630 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 58,418 ไร่ การขยายตัวเคลื่อนไปตามถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 408 แต่กระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในพื้นที่เขตชุมชนเมืองระโนด ชุมชนเมืองสทิงพระ ชุมชนเมืองสิงหนคร ชุมชนเมืองบ่อตรุ เกาะไปตามสองฝั่งของถนน การขยายตัวของเมืองดังกล่าวเนื่องจากพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระมีอาณาเขตต่อเนื่องกับเมืองสงขลา ประกอบกับมีโครงข่ายคมนาคมที่สะดวกเป็นเส้นทางสำคัญในการเชื่อมโยงไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราชจึงทำให้เมืองเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยมีแนวโน้มสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multiple Nuclei Theory) นอกจากนั้นการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ใช้พื้นที่สวนมะพร้าวและพื้นที่เกษตรกรรมเดิม พัฒนาเป็นอาคารสิ่งปลูกสร้าง แสดงในภาพที่ 5.1-6 และ ภาพที่ 5.1-7

การขยายตัวของพื้นที่กรุงเทพมหานครใหญ่ จังหวัดสงขลา

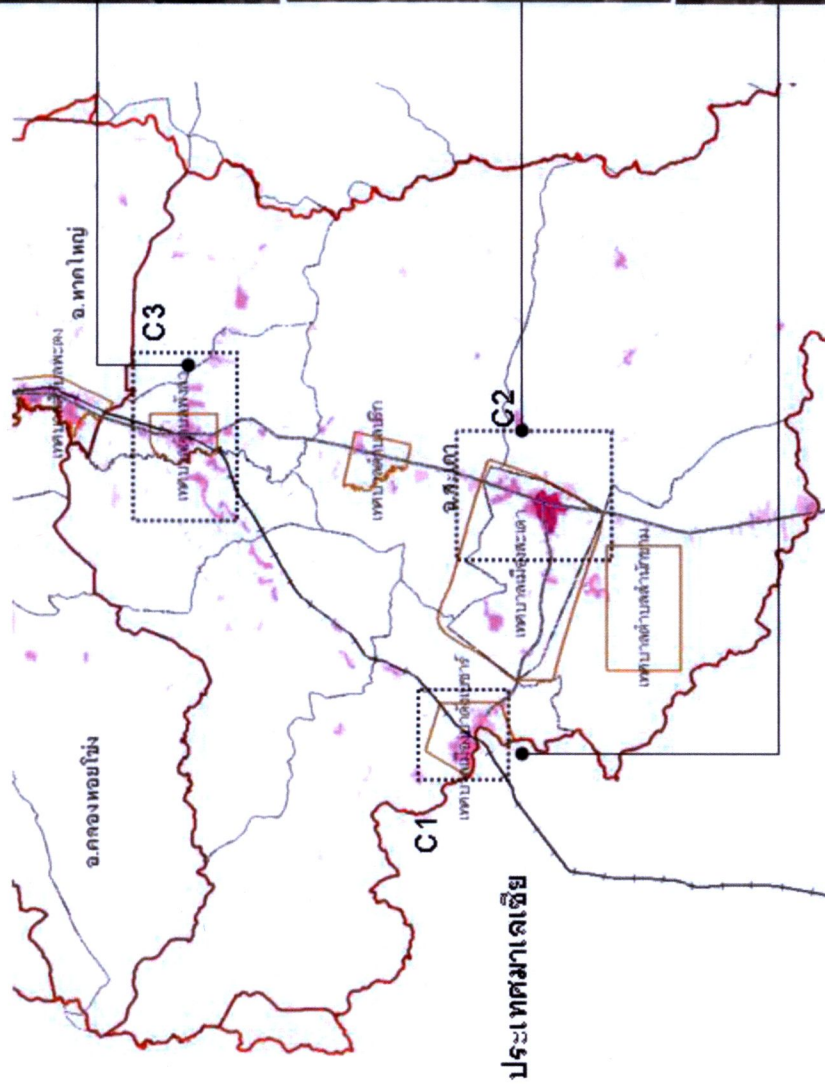
สัญลักษณ์

- พื้นที่สีแดง พ.ศ. 2535
- พื้นที่สีแดง พ.ศ. 2545
- พื้นที่สีแดง พ.ศ. 2550

ภาพที่ 5.1-4 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอเมืองสงขลา

การขยายตัวของพื้นที่ตงกับฐานอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

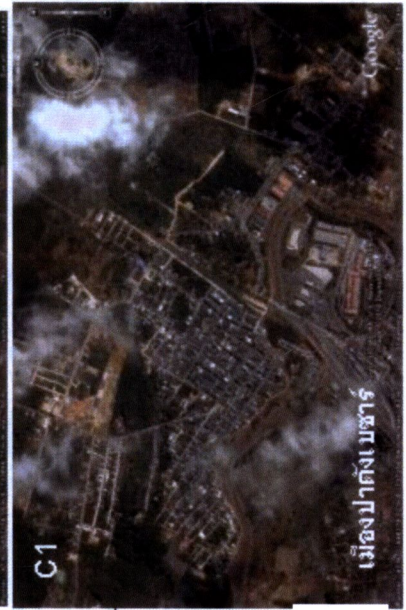
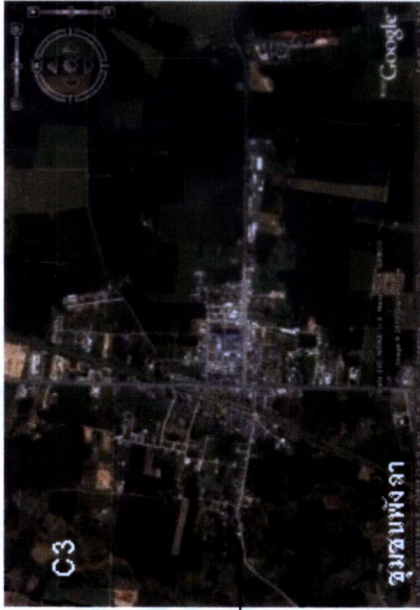

สัญลักษณ์

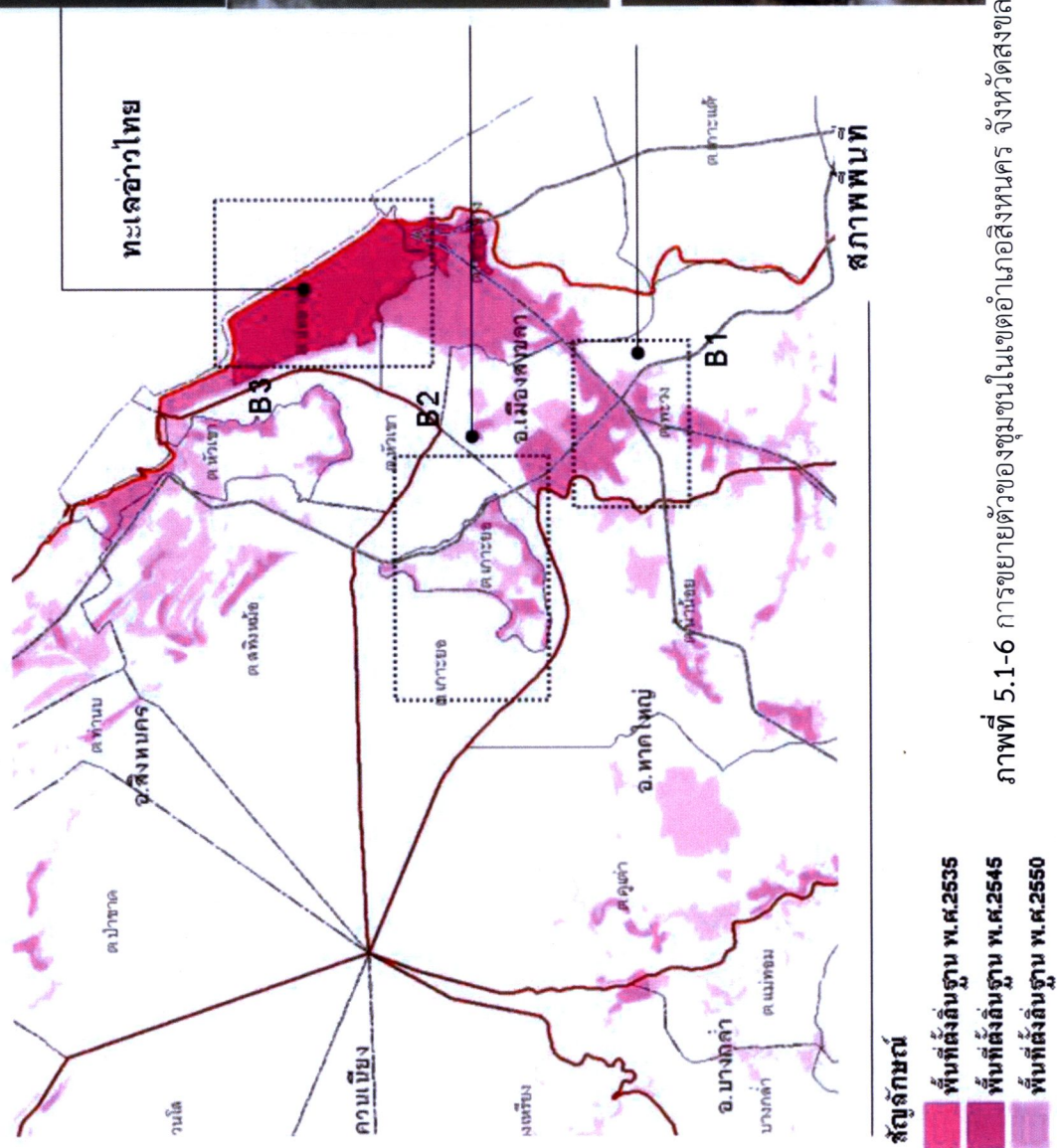
- พื้นที่สีส้มเข้ม พ.ศ.2535
- พื้นที่สีส้มอ่อน พ.ศ.2545
- พื้นที่สีส้มอ่อน พ.ศ.2550

สภาพพื้นที่

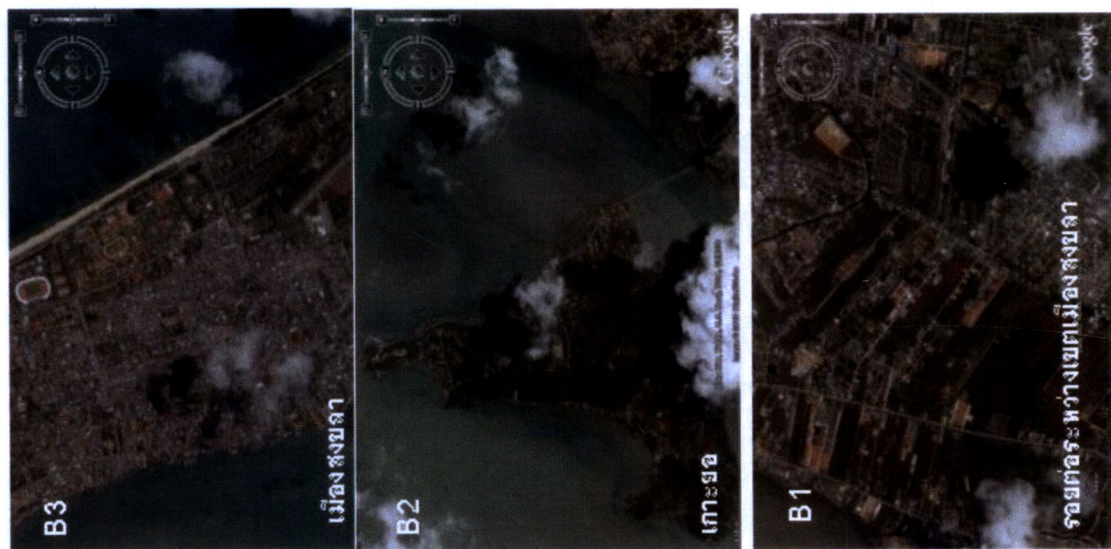
ภาพที่ 5.1-5 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอสะเดา

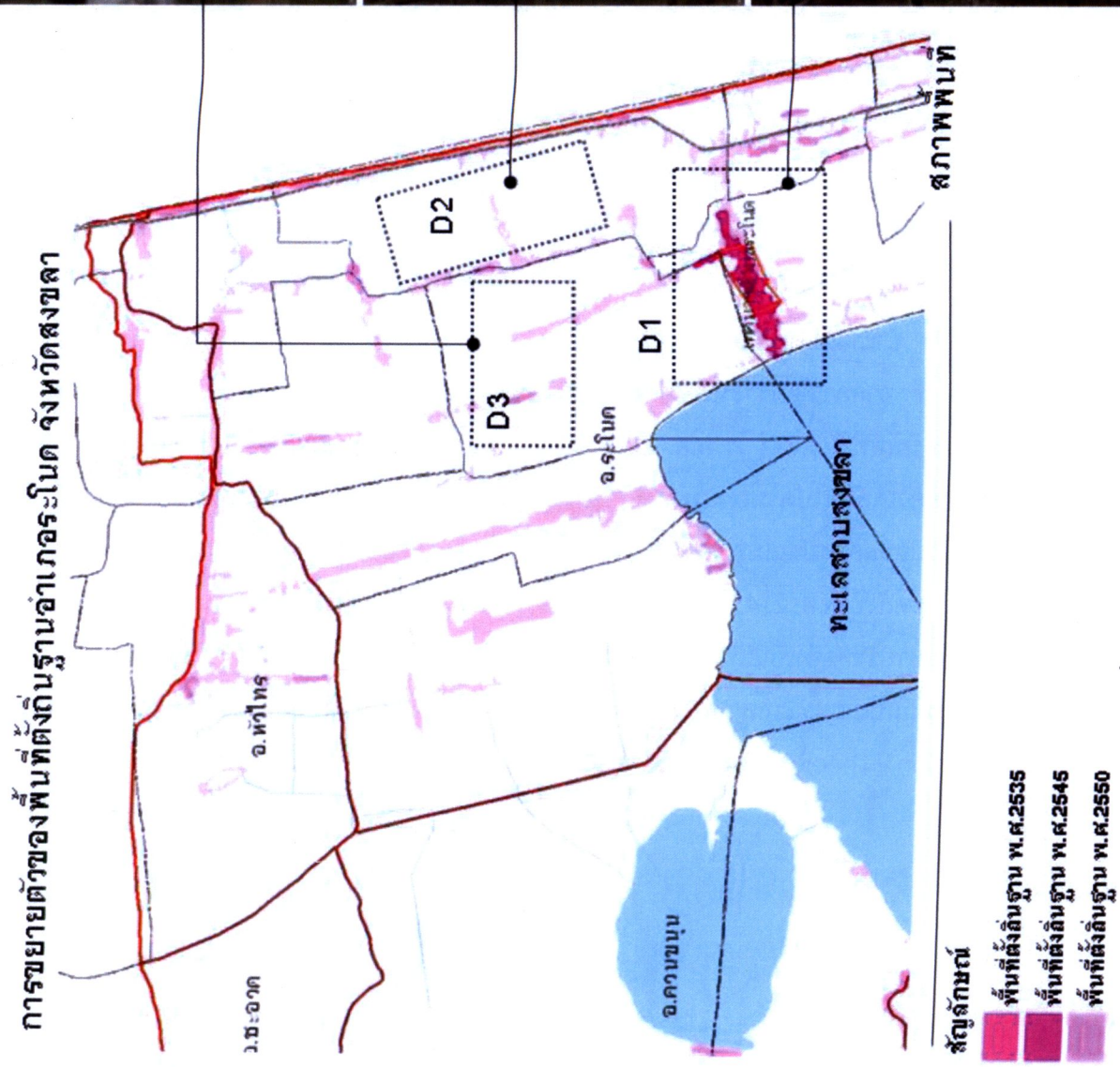
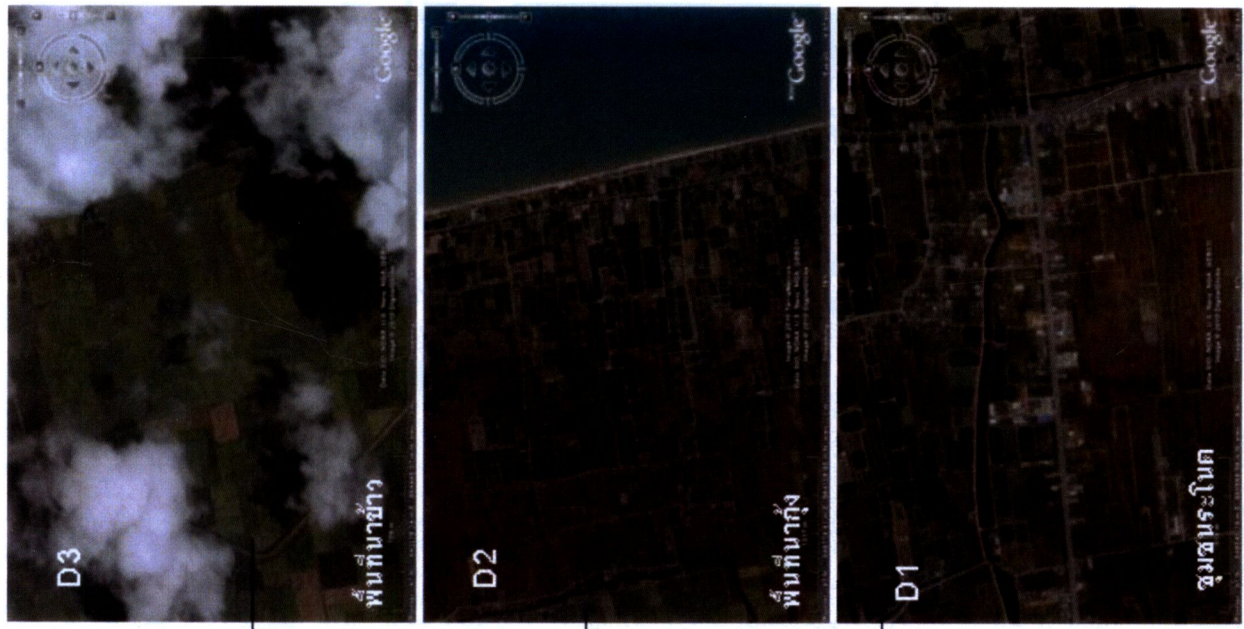

การขยายตัวของพื้นที่กับฐานอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 5.1-6 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอสว่างนคร จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 5.1-7 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

- อำเภอเมืองพัทลุง

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอเมืองพัทลุง พบว่า ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 16,316 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 20,094 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 21,448 ไร่ การขยายตัวเคลื่อนไปตามถนนเพชรเกษม แต่กระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในพื้นที่เขตเมืองพัทลุง และพื้นที่ริมทะเลสาบสงขลาช่วงชุมชนลำปำ และ ชุมชนควนมะพร้าว การขยายตัวของชุมชนในภาพรวมเนื่องจากเป็นศูนย์กลางการบริหารของจังหวัดพัทลุงจึงทำให้มีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยในระยะหลังการขยายตัวมักกระจายตัวออกมาบริเวณพื้นที่นอกเขตเมืองซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรูปส้ม (Section Theory) ที่พื้นที่ตั้งถิ่นฐานจะขยายตัวออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบ ดังแสดงในภาพที่ 5.1-8

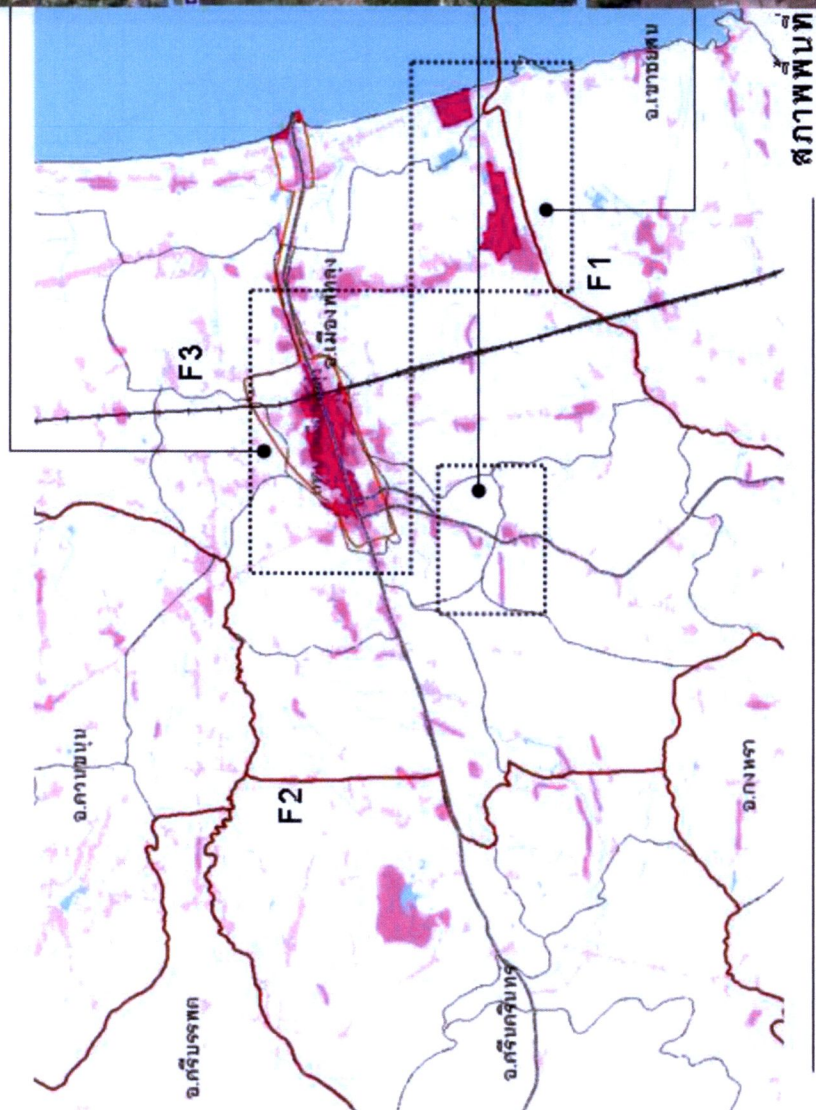
- อำเภอบางแก้วและอำเภอเขาชัยสน

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอบางแก้วและอำเภอเขาชัยสน พบว่า ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 4,517 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 6,315 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 13,991 ไร่ การขยายตัวเคลื่อนไปตามถนนเพชรเกษม แต่กระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในชุมชนเขาชัยสนชุมชนท่ามะเดื่อ และพื้นที่ริมทะเลสาบสงขลา การขยายตัวของเมืองพบว่ามีอัตราไม่สูงมากนักในช่วงปี พ.ศ. 2535 แต่ขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังช่วงปี พ.ศ. 2545 อันเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองเมืองพัทลุง สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรูปส้ม (Section Theory) โดยขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบ ดังแสดงในภาพที่ 5.1-9

- อำเภอตะโหมดและอำเภอป่าบอน

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอตะโหมดและอำเภอป่าบอน พบว่า ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 มีพื้นที่ 4,473 ไร่ พ.ศ. 2545 มีพื้นที่ 6,973 ไร่ และ พ.ศ. 2550 มีพื้นที่ 16,408 ไร่ การขยายตัวเคลื่อนไปตามถนนเพชรเกษม แต่กระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในพื้นที่ชุมชน เมืองแม่ขีร์ ชุมชนเมืองป่าบอนและชุมชนเมืองตะโหมด ในภาพรวมการขยายตัวของชุมชนมีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะหลังปี พ.ศ. 2545 ซึ่งนอกจากขยายตัวเกาะกลุ่มไปตามถนนแล้วยังมีแนวโน้มเคลื่อนตัวมายังแนวเชิงเขาบรรทัดซึ่งเป็นแหล่งพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บางส่วนขยายตัวไปยังพื้นที่ว่างริมถนนเลียบริมทะเลสาบสงขลา การขยายตัวดังกล่าวมีแนวโน้มสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรูปส้ม (Section Theory) โดยขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบ ดังแสดงในภาพที่ 5.1-10

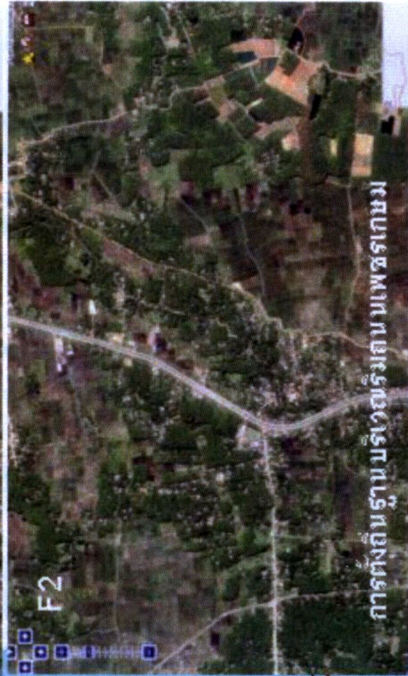
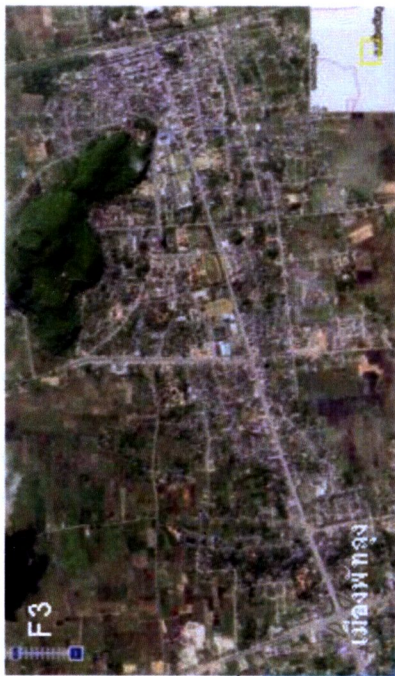
การขยายตัวของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง

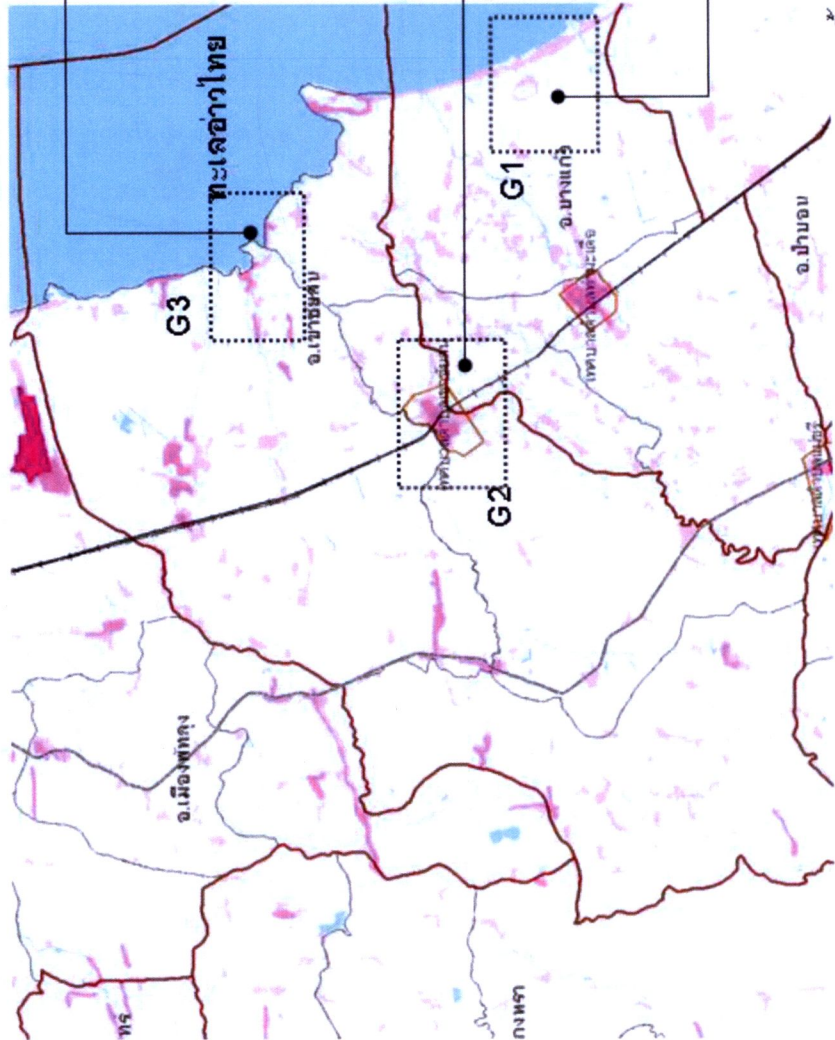
สัญลักษณ์

- พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2535
- พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2545
- พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2550

ภาพที่ 5.1.-8 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอเมืองพัทลุง

การขยายตัวของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานอำเภอบางแก้วและอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

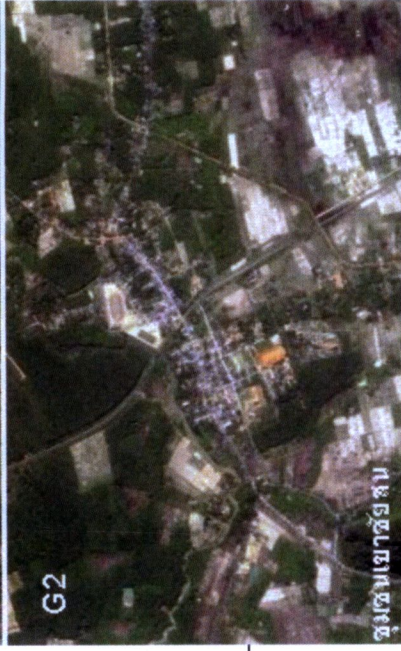

สัญลักษณ์

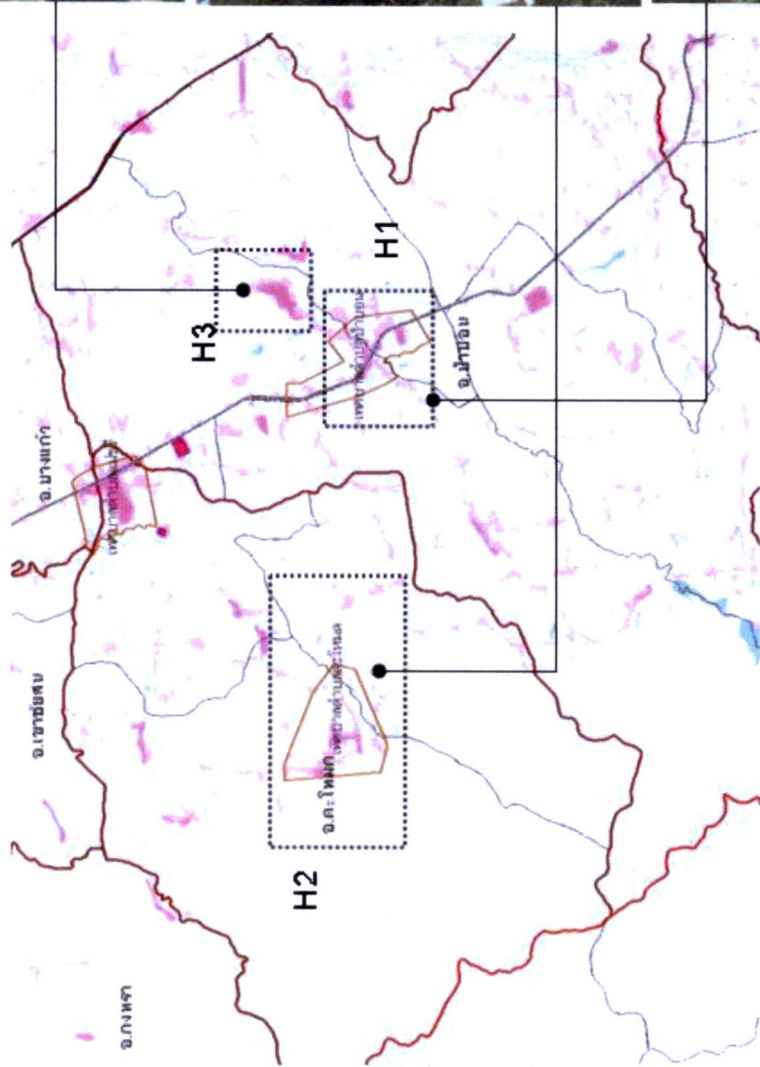
- พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2535
- พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2545
- พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ.2550

ภาพที่ 5.1-9 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอบางแก้วและ

อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

การขยายตัวของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานอำเภอตะโหมดและอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง

สภาพพื้นที่

สัญลักษณ์

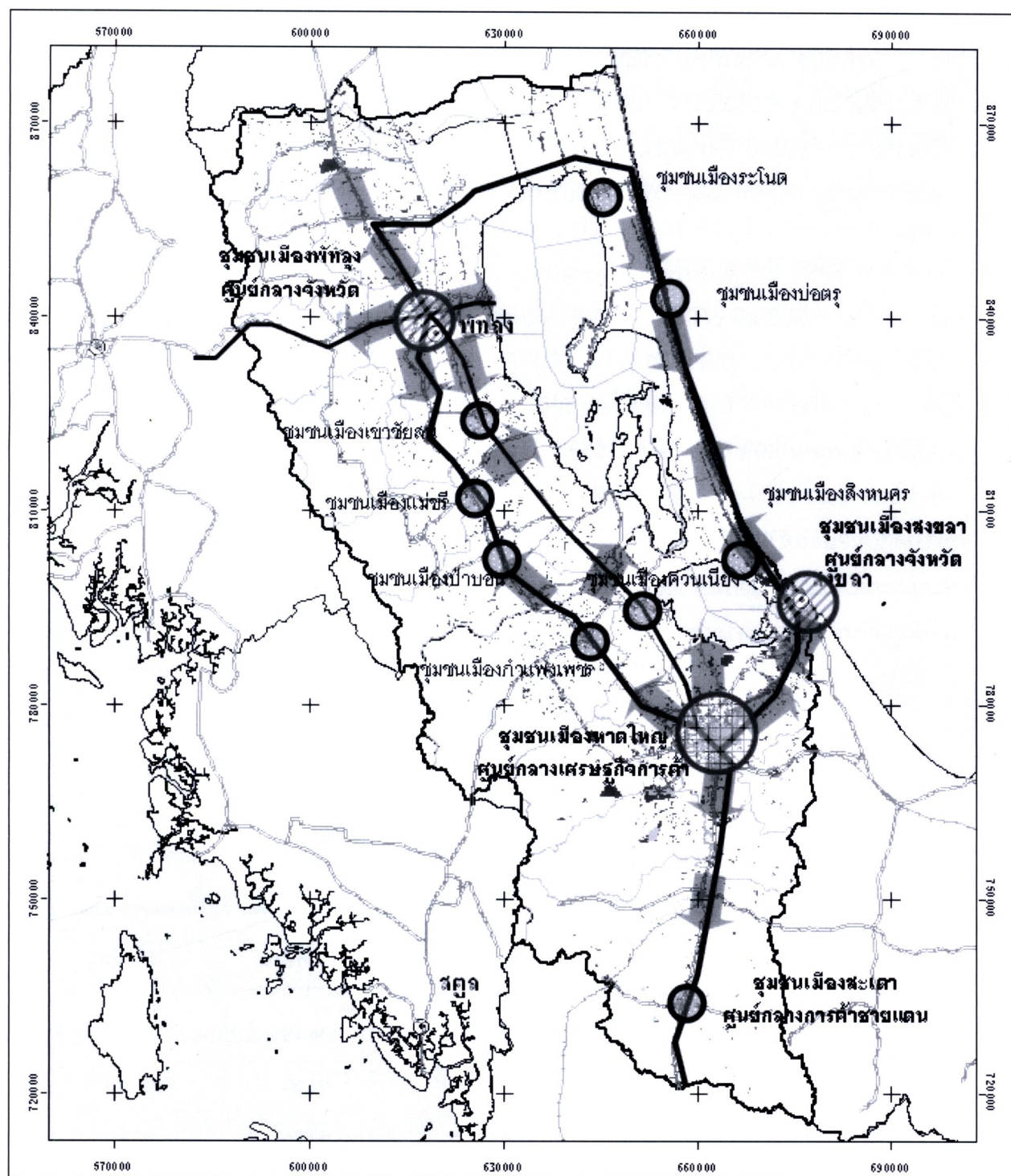
- พื้นที่สีส้ม พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2535
- พื้นที่สีชมพู พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2545
- พื้นที่สีเขียว พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2550

ภาพที่ 5.1-10 การขยายตัวของชุมชนในเขตอำเภอตะโหมดและอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม การขยายตัวของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นในเขตพื้นที่เมืองคือ เมืองหาดใหญ่ เมืองสงขลา เมืองพัทลุง เมืองสะเดา การขยายตัวของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มักขยายแผ่ออกจากพื้นที่ศูนย์กลางออกไปยังพื้นที่รอบนอก โดยเฉพาะบริเวณถนนสายหลักที่เชื่อมระดับเมือง คือ ถนนเพชรเกษม ถนนลพบุรีราเมศวร์ ถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 407 และ 408 ส่งผลให้ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองและเทศบาลตำบลที่ต่อเนื่องกับพื้นที่ดังกล่าวได้รับการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างอย่างรวดเร็ว เช่น ชุมชนเมืองในแถบคาบสมุทรสทิงพระ คือ ชุมชนเมืองระโนด สิงหนคร สทิงพระ จังหวัดสงขลา ชุมชนเมืองรอบทะเลสาบบริเวณพื้นที่ตอนในของจังหวัดพัทลุง เช่น ชุมชนเมืองเขาชัยสน แม่ขรี และป่าบอน เป็นต้น ซึ่งในอดีตมีรูปแบบการใช้ที่ดินเบาบางกลับมีความหนาแน่นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานอย่างรวดเร็วในระยะหลัง จากการขยายตัวของชุมชนดังกล่าวมีลักษณะขยายตัวสู่พื้นที่ริมขอบ (Peripheral Sprawl) เกิดเป็นชุมชนขนาดเล็กที่กระจายกระจายเกาะขนานไปตามเส้นทางคมนาคมโดยไม่สามารถควบคุมได้ ดังแสดงในแผนที่ 5.1-4

จากภาพรวมของการขยายตัว ชุมชนเกือบทั้งหมดมีวิวัฒนาการที่ก้าวสู่การความเป็น “ชุมชนเมือง” โดยขาดการวางผังเมือง ตั้งแต่ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในอดีตที่เป็น “ชุมชนชนบท” จนกระทั่งเติบโตและขยายตัวสู่ความเป็นชุมชนเมือง ส่งผลกระทบต่อปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำ และโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบกับการบังคับใช้ผังเมืองรวมยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ยิ่งเป็นการทวีความรุนแรงของปัญหามากยิ่งขึ้น ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาจึงควรให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนกลายเป็นเมือง หรือมีแนวโน้มการขยายตัวด้านประชากรและสิ่งปลูกสร้างสูง จัดทำเป็นแผนพัฒนาเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศไว้ก่อนถูกเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองในอนาคต

แผนกลยุทธ์ในการวางแผนจัดการระบบพื้นที่สีเขียวของชุมชนโดยการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและปัตตานี

แผนที่ 5.1-4 สรุปการขยายตัวของชุมชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สัญลักษณ์

๐ สถานีตำรวจ

๐ สถานี

๐ สถานี

๐ สถานี

๐ สถานี

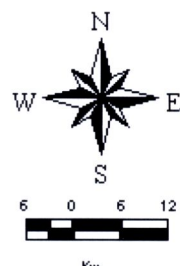
๐ สถานี

พื้นที่สีเขียวปี พ.ศ. 2535

พื้นที่สีเขียวปี พ.ศ. 2536

พื้นที่สีเขียวปี พ.ศ. 2539

แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน

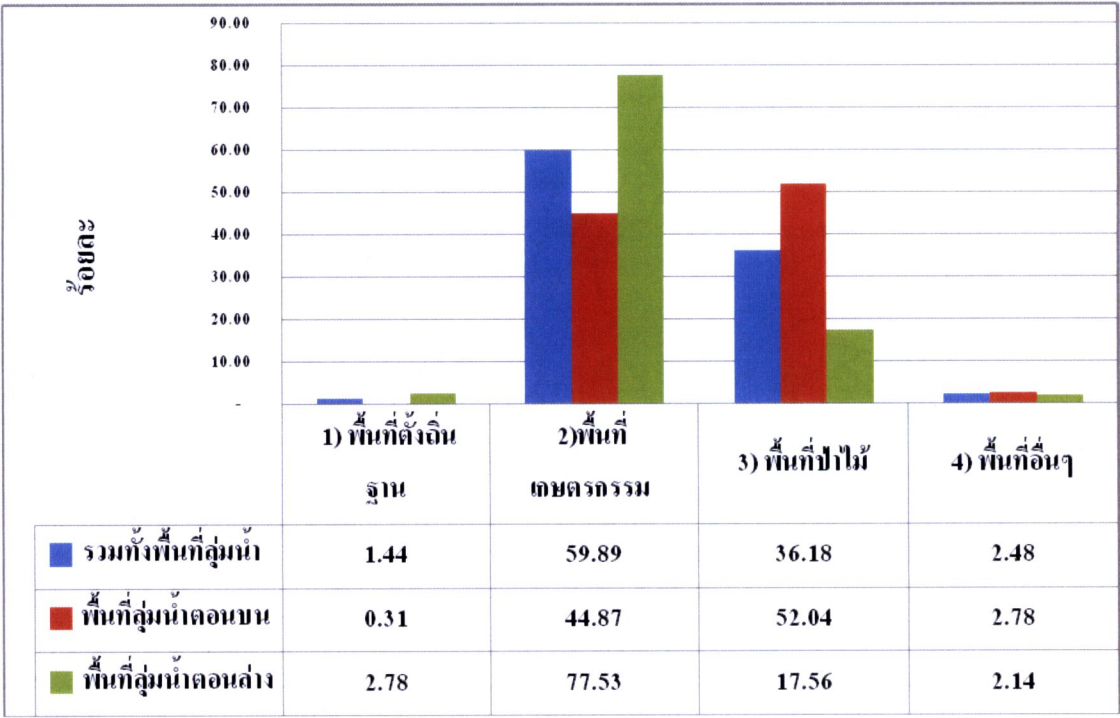

5.2 กลุ่มน้ำปัตตานี

การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานี ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการใช้ที่ดินในอดีต ในปี พ.ศ. 2535, 2545 และ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) จากข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ ของกรมพัฒนาที่ดิน เพื่อแสดงให้เห็นถึงทิศทาง สถานการณ์การใช้ที่ดินในแต่ละช่วงเวลา และแนวโน้มการใช้ที่ดินในอนาคต เพื่อนำไปสู่การวางแผนการจัดการพื้นที่สีเขียวภายในลุ่มน้ำปัตตานีอย่างยั่งยืน

5.2.1 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2535

พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีพื้นที่รวม 1,368,136.89 ไร่หรือ ร้อยละ 59.89 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยมียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก มีพื้นที่ 1,162,797.72 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 50.90 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ รองลงมาได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ 826,412.09 ไร่ ไม้ผล 128,146.02 ไร่ นาข้าว 77,063.96 ไร่ พื้นที่แหล่งน้ำ 38,773.24 ไร่ และ พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน มีประมาณ 32,997.22 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 36.18, 5.61, 3.37, 1.70 และ1.44 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 5.2-1 ตารางที่ 5.2-1 และแผนที่ 5.2-1 สามารถจำแนกตามประเภทการใช้ที่ดินที่สำคัญได้ดังนี้

ภาพที่ 5.2-1 สัดส่วนการใช้ที่ดินหลักในลุ่มน้ำปัตตานี ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบน และลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง ปี พ.ศ. 2535

1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ พื้นที่เมือง ชุมชน(รวมถึง สถานที่ราชการ) อุตสาหกรรม และ สาธารณูปโภคสาธารณูปการของเมือง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 32,997.22 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ1.44 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด แบ่งเป็น พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง มีพื้นที่ 32,094.33 ไร่ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ 560.25

ไร่ และอุตสาหกรรม 342.64 ไร่ การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มีลักษณะเบาบาง และมีการเกาะกลุ่มหนาแน่น บริเวณเขตตัวเมืองศูนย์กลางของจังหวัดยะลา (อำเภอเมืองยะลาและอำเภอยะหา) และจังหวัดปัตตานี (อำเภอเมืองปัตตานี) การตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำปัตตานีส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนที่ราบสองฝั่งแม่น้ำปัตตานีเป็นหลัก โดยลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ประมาณ 3,823.99 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.31 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ ประมาณ 29,173.23 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.78 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

2) **พื้นที่เกษตรกรรม** ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน นาข้าว ยางพารา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,368,136.89 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59.89 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ จำแนกออกตามพืชเศรษฐกิจที่สำคัญดังนี้

- **ยางพารา** มีพื้นที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด 1,162,797.72 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.90 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยมปลูกทั่วไปทั้งบริเวณลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำตอนล่าง การปลูกยางพาราพบได้ทั่วไปในบริเวณพื้นที่ราบ ราบลุ่ม และพื้นที่ลาดชันซึ่งมีการใช้ที่ดินปะปนกับพื้นที่ป่าไม้ โดยลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ยางพารapakคลุมประมาณ 533,640.73 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 43.27 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ยางพารapakคลุมประมาณ 629,156.99 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59.87 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

- **ไม้ผล** มีพื้นที่ทั้งหมด 128,146.02 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.61 พืชที่นิยมปลูก ได้แก่ มะพร้าว ไม้ผลผสม (ทุเรียน ลองกอง ส้ม ฯลฯ) โดยมะพร้าวนิยมปลูกบริเวณ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน อำเภอยะรัง อำเภอหนองจิก อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ปลูกไม้ผลประมาณ 19,793.73 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.60 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ประมาณ 108,352.29 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.31 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

- **นาข้าว** มีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 77,063.96 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.37 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยมปลูกบริเวณพื้นที่ราบลุ่มบริเวณลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง บริเวณอำเภอเมือง จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน อำเภอยะรัง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

- **พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** พื้นที่ทั้งหมด 129.19 ไร่ สัตว์น้ำที่เลี้ยง ได้แก่ กุ้งกุลาดำ บริเวณชายฝั่งอำเภอเมืองปัตตานี

3) **พื้นที่ป่าไม้** มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 826,412.09 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 36.18 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พบกระจายทั่วไปในบริเวณพื้นที่ภูเขา จากการพิจารณาสัดส่วนการปกคลุมพื้นที่ป่าไม้ พบว่าลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ป่าไม้ปกคลุม ประมาณ 641,897.90 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.04 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน สำหรับลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง มีพื้นที่ป่าไม้ปกคลุม ประมาณ 184,514.19 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.56 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

4) **พื้นที่อื่นๆ** ได้แก่ แหล่งน้ำ พื้นที่ลุ่ม เหมืองแร่ บ่อดิน บ่อลูกรัง และพื้นที่อื่นๆ รวม 56,747.55 ไร่ รายละเอียดดังนี้

- **พื้นที่แหล่งน้ำ** ได้แก่ พื้นที่เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แม่น้ำลำคลอง หนองน้ำ และบึง มีพื้นที่รวม 38,773.24 คิดเป็นร้อยละ 1.70 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่แหล่งน้ำ ประมาณ 31,050.01 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.52 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ เขื่อนบางลาง สำหรับลุ่ม

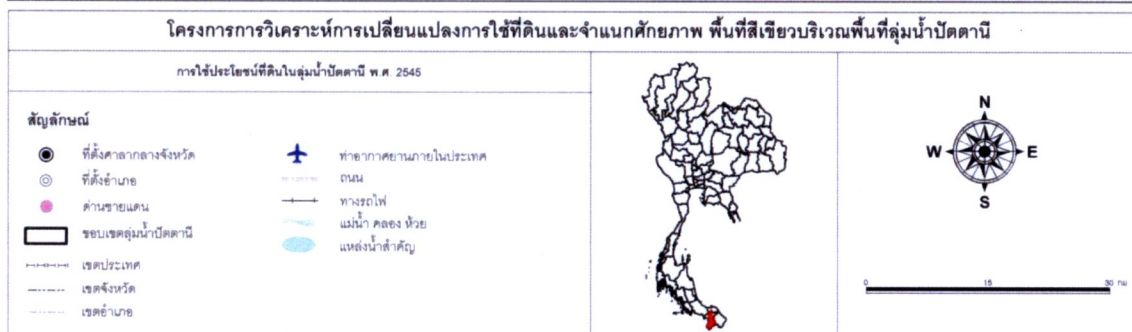
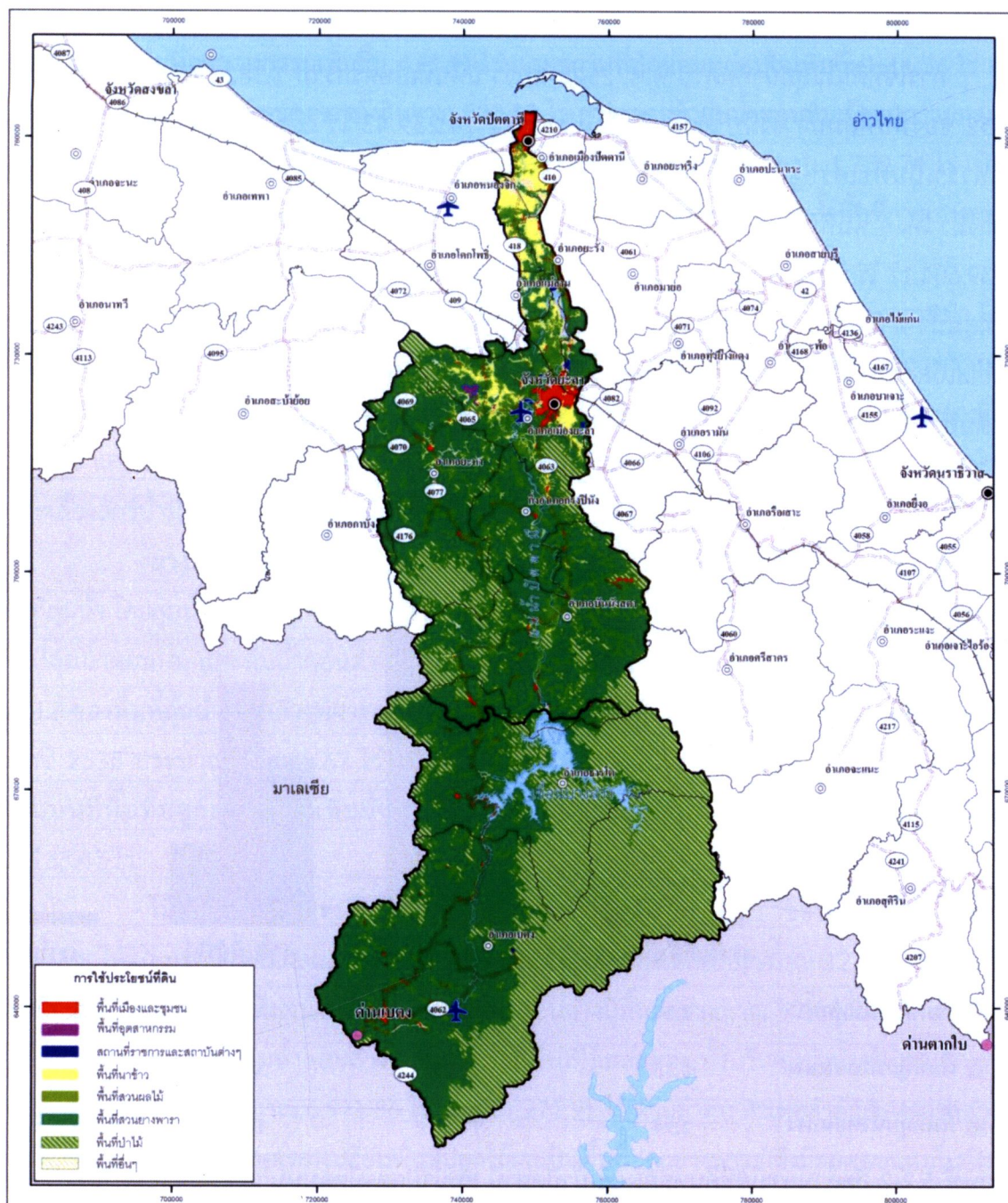
น้ำปัตตานีตอนล่าง มีพื้นที่ ประมาณ 7,723.23 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.73 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง แหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ เขื่อนปัตตานี

- **พื้นที่ลุ่ม** หรือพื้นที่ซึ่งมีน้ำท่วมขังอยู่เป็นประจำ มีพื้นที่ประมาณ 8,777.08 ไร่ พื้นที่ลุ่มส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง จำนวน 8,202.08 ไร่ ในขณะที่พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน มีพื้นที่ประมาณ 575.00 ไร่
- **พื้นที่อื่น** ได้แก่ พื้นที่รกร้าง พื้นที่ เหมืองแร่ร้าง และบ่อดิน บ่อลูกรัง มีพื้นที่รวม 9,197.23 ไร่

ตารางที่ 5.2-1 การใช้ที่ดินของลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2535

ประเภทการใช้ที่ดิน	รวมทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำ		พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน		พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	32,997.22	1.44	3,823.99	0.31	29,173.23	2.78
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	32,094.33	1.41	3,823.99	0.31	28,270.34	2.69
อุตสาหกรรม	342.64	0.01	-	-	342.64	0.03
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	560.25	0.02	-	-	560.25	0.05
2) พื้นที่เกษตรกรรม	1,368,136.89	59.89	553,434.46	44.87	814,702.43	77.53
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	129.19	0.01	-	-	129.19	0.01
ไม้ผล	128,146.02	5.61	19,793.73	1.60	108,352.29	10.31
นาข้าว	77,063.96	3.37	-	-	77,063.96	7.33
ยางพารา	1,162,797.72	50.90	533,640.73	43.27	629,156.99	59.87
3) พื้นที่ป่าไม้	826,412.09	36.18	641,897.90	52.04	184,514.19	17.56
ป่าไม้	826,412.09	36.18	641,897.90	52.04	184,514.19	17.56
4) พื้นที่อื่นๆ	56,747.55	2.48	34,256.15	2.78	22,491.40	2.14
แหล่งน้ำ	38,773.24	1.70	31,050.01	2.52	7,723.23	0.73
พื้นที่ลุ่ม	8,777.08	0.38	575.00	0.05	8,202.08	0.78
พื้นที่อื่นๆ ไม่ได้จำแนก	9,197.23	0.40	2,631.14	0.21	6,566.09	0.62
รวม	2,284,293.75	100.00	1,233,412.50	100.00	1,050,881.25	100.00

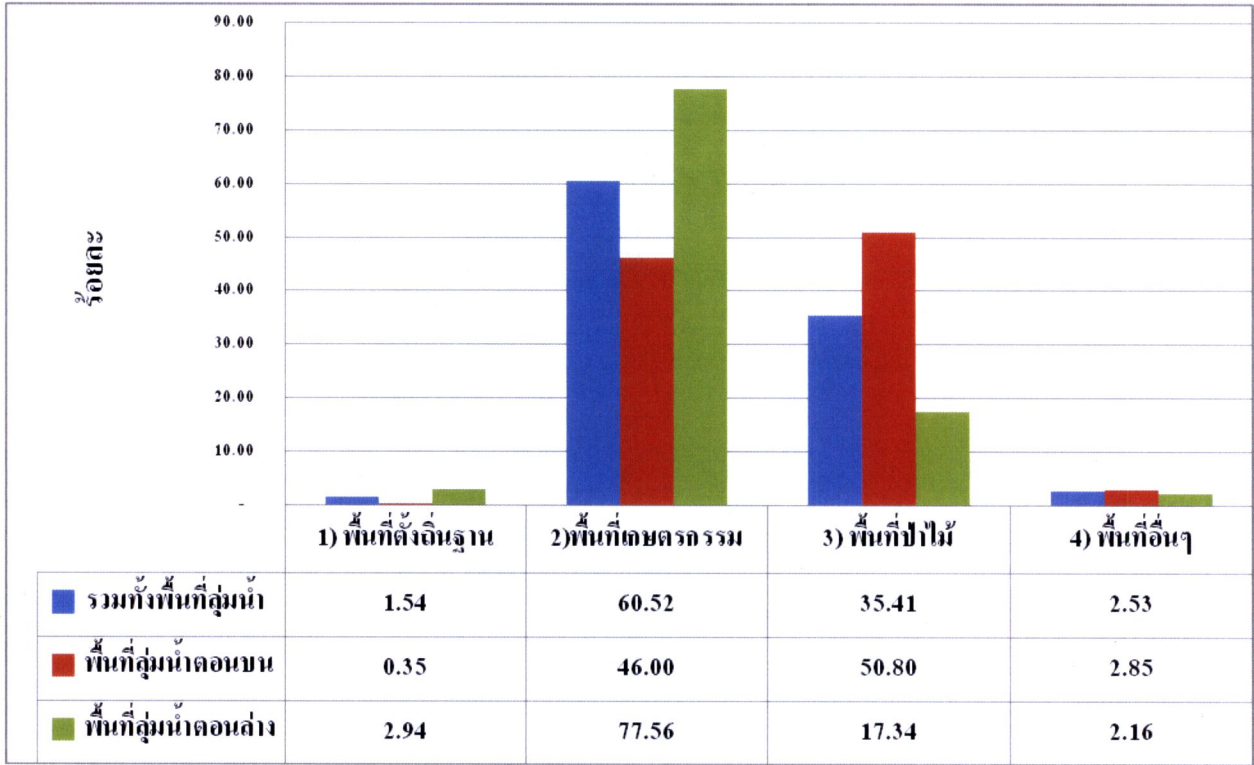
ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

แผนที่ 5.2-1 การใช้ที่ดินลุ่มน้ำปาดานี พ.ศ. 2535

5.2.2 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2545

การใช้ที่ดินในกลุ่มน้ำปัดตานี พ.ศ. 2545 พบว่า มีพื้นที่เกษตรกรรม 1,382,376.32 ไร่หรือ ร้อยละ 60.52 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นประมาณ 14,239.43 ไร่ เมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2535 โดยมี ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก มีพื้นที่ 1,196,788.39 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 52.39 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ รองลงมา ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ 808,798.30 ไร่ ไม้ผล 109,902.55 ไร่ พื้นที่นาข้าว 74,664.04 ไร่ พื้นที่แหล่ง น้ำ 39,604.17 ไร่ พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน 35,257.09 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.41, 4.81, 3.27, 1.73 และ 1.54 ของ พื้นที่ลุ่มน้ำ ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 5.2-2 ตารางที่ 5.2-2 แผนที่ 5.2-2 และเปรียบเทียบการ เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2535 และ 2545 แสดงดังตารางที่ 5.2-3 สามารถจำแนกตามประเภทการ ใช้ที่ดินที่สำคัญได้ดังนี้

ภาพที่ 5.2-2 สัดส่วนการใช้ที่ดินหลักในกลุ่มน้ำปัดตานี ลุ่มน้ำปัดตานีตอนบน และลุ่มน้ำปัดตานีตอนล่าง ปี พ.ศ. 2545

1) **พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน** ได้แก่ พื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน สถานที่ราชการ อุตสาหกรรม และสาธารณูปโภค สาธารณูปการของเมือง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 35,257.09 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.54 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ การตั้ง ถิ่นฐานส่วนใหญ่มีลักษณะเบาบาง โดยเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณเขตตัวเมือง ศูนย์กลางของจังหวัดยะลา (อำเภอเมืองยะลาและอำเภอยะหา) และจังหวัดปัตตานี (อำเภอเมืองปัตตานี) โดยลุ่มน้ำปัดตานีตอนบนมี พื้นที่ตั้งถิ่นฐานประมาณ 4,324.12 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.35 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำปัดตานี ตอนล่างมีพื้นที่ประมาณ 30,932.97 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.89 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

จากการพิจารณาการเติบโตของการใช้ที่ดิน พบว่า มีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2535 ประมาณ 1,735.00 ไร่ พื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น 413.51 ไร่ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มขึ้น 111.36 ไร่ กลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน 500.13 ไร่ การขยายตัวกลุ่มน้ำตอนบนเป็นการรวมกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก ขณะที่กลุ่มน้ำตอนล่างมีการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน 1,759.74 ไร่ เป็นการขยายตัวรวมกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคม ร่วมกับขยายตัวออกพื้นที่เมืองเดิม รุกล้ำพื้นที่การเกษตร และพื้นที่ลุ่มเป็นหลัก

2) **พื้นที่เกษตรกรรม** ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน นาข้าว ยางพารา ปาล์มน้ำมันและสวนป่า มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,382,376.32 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 60.52 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด ในภาพรวมพื้นที่เกษตรกรรม ในปี พ.ศ. 2545 มีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2535 ประมาณ 14,239.43 ไร่ ในขณะที่ไม้ผล มะพร้าว และนาข้าวลดลง โดยเปลี่ยนไปเป็นปาล์มน้ำมันและสวนปามากขึ้น ในขณะที่ยางพาราและพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีพื้นที่เพิ่มขึ้น รายละเอียดดังนี้

- **ยางพารา** มีพื้นที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด 1,196,788.39 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.39 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยกลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ยางพาราปกคลุมประมาณ 554,495.93 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 44.96 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และกลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ยางพาราปกคลุมประมาณ 642,292.46 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 61.12 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ จากการพิจารณาการเติบโตของการใช้ที่ดินปลูกยางพารา พบว่า มีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี 2535 ประมาณ 33,990.67 ไร่ หากพิจารณาการเติบโตในระบบลุ่มน้ำย่อย พบว่า กลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น 20,855.20 ไร่ กลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น 13,135.47 ไร่

- **ไม้ผล** มีพื้นที่ทั้งหมด 109,902.55 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.81 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พืชที่นิยมเพาะปลูก ได้แก่ มะพร้าว ไม้ผลผสม โดยกลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ลดลงเหลือ ประมาณ 12,822.17 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 1.04 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และกลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ ประมาณ 97,080.38 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 9.24 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง ในภาพรวมพื้นที่ไม้ผลลดลง ทั้งบริเวณลุ่มน้ำตอนบนและกลุ่มน้ำตอนล่าง คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 6,971.56 ไร่ และ 11,271.91 ไร่ ตามลำดับ สาเหตุสำคัญของการลดลงของพื้นที่ไม้ผล มาจากการที่เกษตรกรเปลี่ยนพื้นที่ปลูกไม้ผลเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา ซึ่งมีผลตอบแทนในอัตราสูงกว่า ตลอดจนปัญหาความไม่สงบของ 3 จังหวัดชายแดนใต้ อันส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถเข้าไปบำรุงรักษาไม้ผลและเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างเต็มที่

- **พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** มีพื้นที่ทั้งหมด 793.16 ไร่ สัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยง ได้แก่ กุ้งกุลาดำ ปลากระชัง บริเวณชายฝั่งอำเภอเมืองปัตตานี และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดยะลา พบว่า พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีปริมาณเพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2535 ประมาณ 663.97 ไร่ ซึ่งในจำนวนนี้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดเพิ่มมากขึ้น

- **นาข้าว** มีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 74,664.04 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.27 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยมปลูกบริเวณพื้นที่ราบลุ่มบริเวณลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง บริเวณอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน อำเภอยะรัง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในภาพรวมมีจำนวนลดลง 2,399.92 ไร่ เมื่อ

เทียบกับ ปี พ.ศ.2535 เนื่องจากการหันมานิยมปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน รวมถึงการขยายตัวของพื้นที่เมืองเพิ่มมากขึ้น และบางส่วนถูกปล่อยทิ้งร้าง

- พื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ เช่น ปาล์มน้ำมัน มีพื้นที่ 228.18 ไร่ การปลูกปาล์มน้ำมันส่วนใหญ่ปลูกในพื้นที่ราบ – ราบลุ่ม ทดแทนพื้นที่นาข้าวเป็นสำคัญ

3) พื้นที่ป่าไม้ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 808,798.30 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.32 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ มีปริมาณลดลงเมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2535 จำนวน 17,613.78 ไร่ จำแนกตามพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ดังนี้

- ป่าบก หรือป่าดิบชื้น พบกระจายทั่วไปในบริเวณพื้นที่ภูเขา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 808,766.17 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.41 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ จากการพิจารณาสัดส่วนการปกคลุมพื้นที่ป่าไม้ พบว่าลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ป่าไม้ปกคลุม ประมาณ 626,618.16 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.98 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน สำหรับลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง มีพื้นที่ป่าไม้ (ป่าบก) ปกคลุมประมาณ 182,148.01 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.33 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง หากพิจารณาการเติบโต พบว่า พื้นที่ป่าไม้ในภาพรวมมีปริมาณลดลง 17,645.91 ไร่ แต่หากพิจารณาเป็นระบบลุ่มน้ำ พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีปริมาณลดลง 15,279.74 ไร่ และลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น 2,366.18 ไร่

- ป่าชายเลน พบบริเวณปากแม่น้ำปัตตานี มีพื้นที่ประมาณ 32.13 ไร่ ซึ่งเดิมพื้นที่เหล่านี้ถูกแปลความหมายเป็นพื้นที่ป่าละเมาะ ใน พ.ศ. 2535 แต่ใน พ.ศ. 2545 มีสถานภาพเป็นป่าชายเลนอนุรักษ์ ดังแสดงในภาพที่ 5.2-3

ตารางที่ 5.2-2 การใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2545

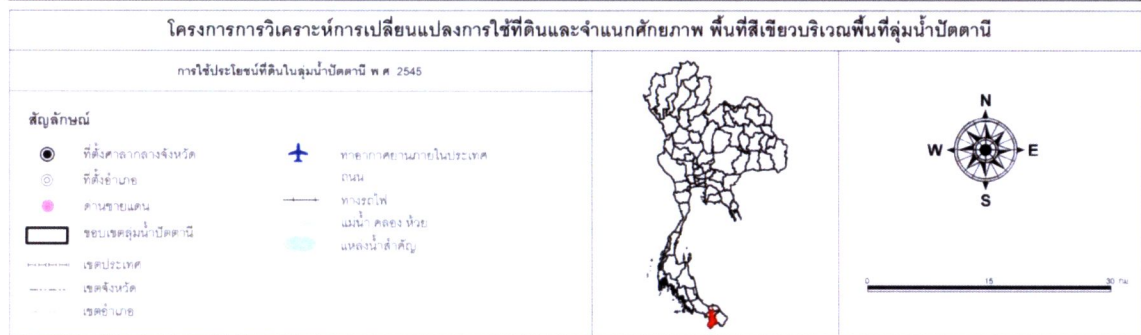
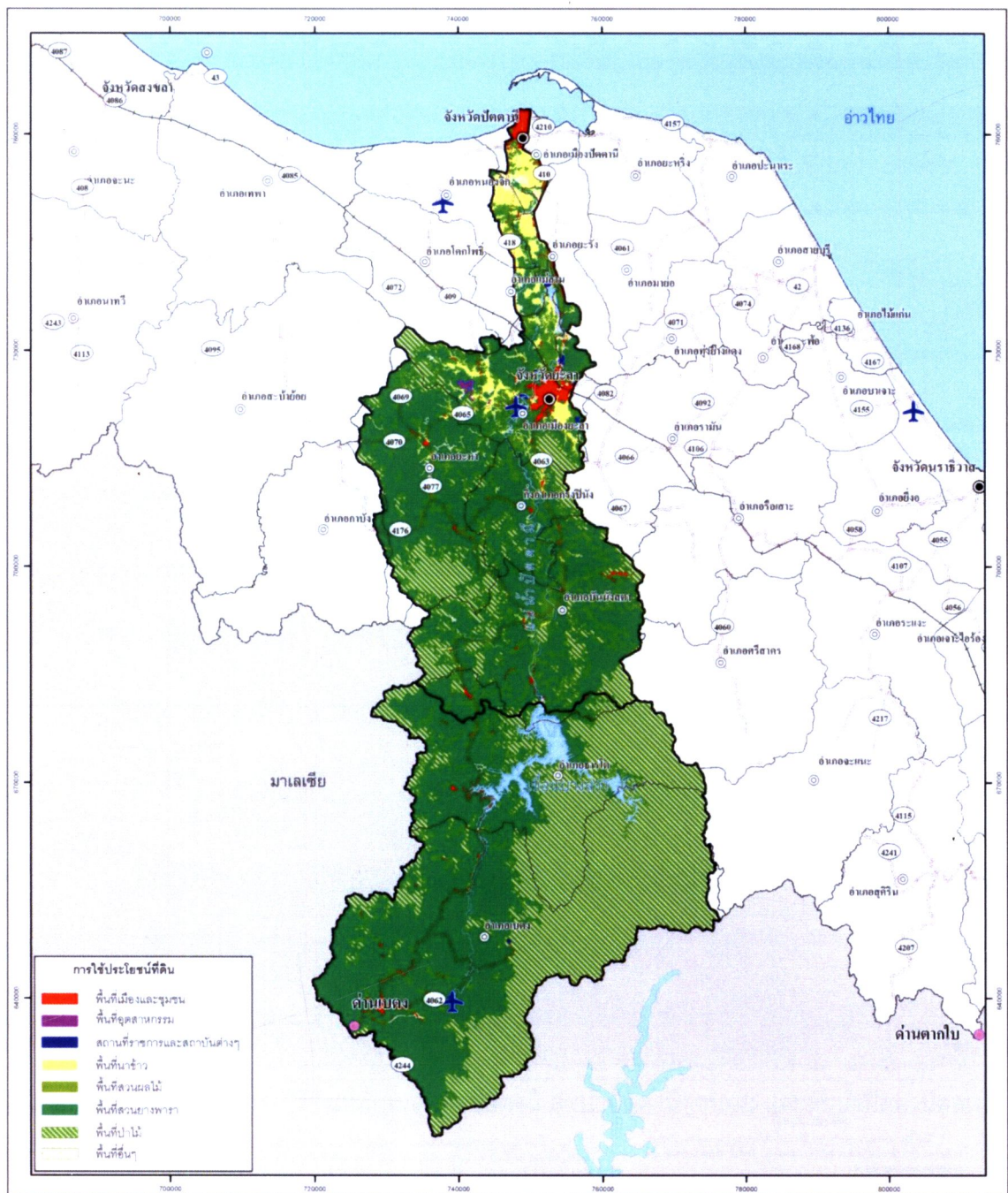
ประเภทการใช้ที่ดิน	รวมทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำ		พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน		พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	35,257.09	1.54	4,324.12	0.35	30,932.97	2.94
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	33,829.33	1.48	4,324.12	0.35	29,505.21	2.81
อุตสาหกรรม	756.15	0.03	-	-	756.15	0.07
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	671.61	0.03	-	-	671.61	0.06
2) พื้นที่เกษตรกรรม	1,382,376.32	60.52	567,318.10	46.00	815,058.22	77.56
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	793.16	0.03	-	-	793.16	0.08
ไม้ผล	109,902.55	4.81	12,822.17	1.04	97,080.38	9.24
นาข้าว	74,664.04	3.27	-	-	74,664.04	7.10
ปาล์มน้ำมัน	228.18	0.01	-	-	228.18	0.02
ยางพารา	1,196,788.39	52.39	554,495.93	44.96	642,292.46	61.12
3) พื้นที่ป่าไม้	808,798.30	35.41	626,618.16	50.80	182,180.14	17.34
ป่าไม้	808,766.17	35.41	626,618.16	50.80	182,148.01	17.33
ป่าชายเลน	32.13	0.00	-	-	32.13	0.00
4) พื้นที่อื่นๆ	57,862.04	2.53	35,152.12	2.85	22,709.92	2.16
แหล่งน้ำ	39,604.17	1.73	31,638.85	2.57	7,965.32	0.76
พื้นที่ลุ่ม	8,630.14	0.38	595.91	0.05	8,034.23	0.76
พื้นที่อื่นๆ ไม่ได้จำแนก	9,627.73	0.42	2,917.36	0.24	6,710.37	0.64
รวม	2,284,293.75	100.00	1,233,412.50	100.00	1,050,881.25	100.00

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

ตารางที่ 5.2-3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2545

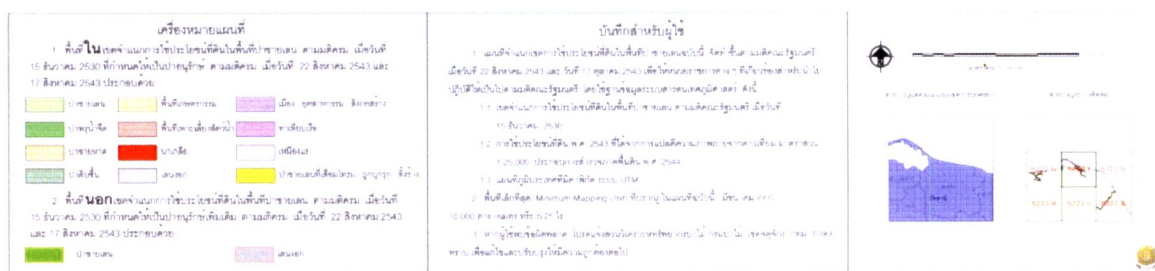
ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน			พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง		
	พ.ศ.2535	พ.ศ.2545	อัตรา	พ.ศ.2535	พ.ศ.2545	อัตรา
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	3,823.99	4,324.12	500.13	29,173.23	30,932.97	1,759.74
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	3,823.99	4,324.12	500.13	28,270.34	29,505.21	1,234.87
อุตสาหกรรม	-	-	-	342.64	756.15	413.51
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	-	-	-	560.25	671.61	111.36
2) พื้นที่เกษตรกรรม	553,434.46	567,318.10	13,883.64	814,702.43	815,058.22	355.79
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	-	-	-	129.19	793.16	663.97
ไม้ผล	19,793.73	12,822.17	- 6,971.56	108,352.29	97,080.38	- 11,271.91
นาข้าว	-	-	-	77,063.96	74,664.04	- 2,399.92
ปาล์มน้ำมัน	-	-	-	-	228.18	228.18
ยางพารา	533,640.73	554,495.93	20,855.20	629,156.99	642,292.46	13,135.47
3) พื้นที่ป่าไม้	641,897.90	626,618.16	- 15,279.74	184,514.19	182,180.14	- 2,334.05
ป่าไม้	641,897.90	626,618.16	- 15,279.74	184,514.19	182,148.01	- 2,366.18
ป่าชายเลน	-	-	-	-	32.13	32.13
4) พื้นที่อื่นๆ	34,256.15	35,152.12	895.97	22,491.40	22,709.92	218.51
แหล่งน้ำ	31,050.01	31,638.85	588.84	7,723.23	7,965.32	242.09
พื้นที่ลุ่ม	575.00	595.91	20.91	8,202.08	8,034.23	-167.86
พื้นที่อื่นๆ ไม่ได้จำแนก	2,631.14	2,917.36	286.22	6,566.09	6,710.37	144.28

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

แผนที่ 5.2-2 การใช้ที่ดินลุ่มน้ำปัตตานี พ.ศ. 2545

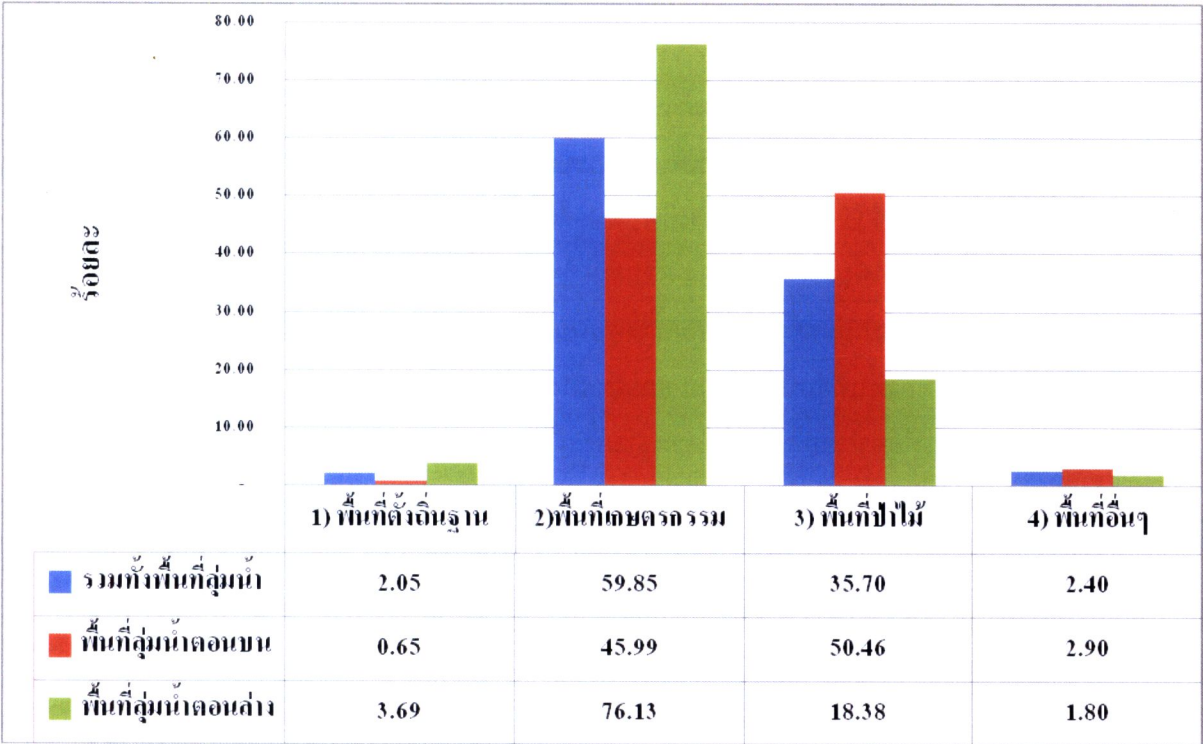

ภาพที่ 5.2-3 พื้นที่ป่าชายเลนบริเวณปากแม่น้ำปัตตานี ตามมติ ครม. 22 สิงหาคม 2543

5.2.3 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2550

การใช้ที่ดินในกลุ่มน้ำปัตตานี พ.ศ. 2550 พบว่า มีพื้นที่เกษตรกรรม 1,367,252.94 ไร่หรือ ร้อยละ 59.85 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งมีปริมาณลดลงประมาณ 15,123.38 ไร่ เมื่อเทียบกับ พ.ศ.2545 โดยมียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก มีพื้นที่ 1,211,508.22 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 53.04 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ รองลงมา ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ 815,524.94 ไร่ พื้นที่นาข้าว 72,044.51 ไร่ ไม้ผล 81,836.17 ไร่ พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน มีประมาณ 46,768.08 ไร่ และพื้นที่แหล่งน้ำ 39,635.60 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.70, 3.15, 3.58, 2.05 และ 1.74 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ตามลำดับ ดังแสดงในภาพที่ 5.2-4 ตารางที่ 5.2-4 สามารถจำแนกตามประเภทการใช้ที่ดินที่สำคัญได้ดังนี้

ภาพที่ 5.2-4 สัดส่วนการใช้ที่ดินหลักในกลุ่มน้ำปัตตานี ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบน และลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง ปี พ.ศ. 2550

1) **พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน** ได้แก่ พื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน สถานที่ราชการ อุตสาหกรรม และสาธารณูปโภค สาธารณูปการของเมือง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 46,768.08 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.05 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มีลักษณะเบาบาง โดยเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณเขตตัวเมืองศูนย์กลางของจังหวัด ยะลา (อำเภอเมืองยะลาและอำเภอยะหา) และจังหวัดปัตตานี (อำเภอเมืองปัตตานี) โดยลุ่มน้ำปัตตานี ตอนบนมีพื้นที่พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ประมาณ 8,018.05 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.65 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่างมีพื้นที่ประมาณ 38,750.03 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.69 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

จากการพิจารณาการเติบโตของการใช้ที่ดิน พบว่า มีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2545 ประมาณ 10,756.27 ไร่ พื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น 607.15 ไร่ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เพิ่มขึ้น 147.57 ไร่ โดย

ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน 3,693.93 ไร่ การขยายตัวลุ่มน้ำตอนบนเป็นการรวมกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก เมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยว เช่น อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ขณะที่ลุ่มน้ำตอนล่างมีการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน 7,062.34 ไร่ เป็นการขยายตัวรวมกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคม ร่วมกับการขยายตัวของพื้นที่เมืองเดิม รุกล้ำพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ลุ่มเป็นหลัก

2) **พื้นที่เกษตรกรรม** ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน นาข้าว ยางพารา ปาล์มน้ำมันและสวนป่า มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,367,252.94 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59.85 ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด ในภาพรวมพื้นที่เกษตรกรรม พ.ศ.2545 มีจำนวนลดลงจาก พ.ศ.2545 ประมาณ 15,123.38 ไร่ รายละเอียดดังนี้

- **ยางพารา** มีพื้นที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด 1,211,508.22 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 53.04 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ยางพาราปกคลุมประมาณ 558,851.68 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 45.31 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ยางพาราปกคลุมประมาณ 652,656.54 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 62.11 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ จากการพิจารณาการเติบโตของการใช้ที่ดินปลูกยางพารา พบว่า มีอัตราที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2545 ประมาณ 14,719.83 ไร่ หากพิจารณาการเติบโตในระบบลุ่มน้ำย่อย พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น 4,355.75 ไร่ ลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น 10,364.08 ไร่

- **ไม้ผล** มีพื้นที่ทั้งหมด 81,836.17 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.58 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พืชที่นิยมเพาะปลูก ได้แก่ ไม้ผลผสม มะพร้าว โดยลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ลดลงเหลือเพียงประมาณ 8,388.11 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 0.68 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน และลุ่มน้ำตอนล่างมีพื้นที่ประมาณ 73,448.06 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 6.99 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง ในภาพรวมพื้นที่ไม้ผลลดลงทั้งลุ่มน้ำตอนบนและลุ่มน้ำตอนล่าง คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 4,434.06 ไร่ และ 23,632.32 ไร่ตามลำดับ สาเหตุสำคัญของการลดลงของพื้นที่ไม้ผลมาจากการที่เกษตรกรเปลี่ยนพื้นที่ปลูกไม้ผลเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา ซึ่งมีผลตอบแทนในอัตราสูงกว่าตลอดจนปัญหาความไม่สงบของ 3 จังหวัดชายแดนใต้ อันส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถเข้าไปบำรุงรักษาไม้ผลและเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างเต็มที่

- **พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** พื้นที่ทั้งหมด 709.38 ไร่ สัตว์น้ำที่เลี้ยง ได้แก่ กุ้งกุลาดำ ปลากระชังบริเวณชายฝั่งอำเภอเมืองปัตตานี และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีปริมาณลดลงจากปี พ.ศ. 2545 ประมาณ 83.78 ไร่

- **นาข้าว** มีพื้นที่ทำนาทั้งหมดประมาณ 72,044.51 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.15 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ นิยมปลูกบริเวณพื้นที่ราบลุ่มของลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง บริเวณอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน อำเภอยะรัง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ในภาพรวมพื้นที่นาข้าวมีจำนวนลดลง 2,619.53 ไร่ เมื่อเทียบกับ พ.ศ.2545 เนื่องจากมีการหันมานิยมปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน รวมถึงการขยายตัวของพื้นที่เมืองเพิ่มมากขึ้น และบางส่วนถูกปล่อยทิ้งร้าง

- **พื้นที่เกษตรกรรมอื่นๆ** เช่น ปาล์มน้ำมัน มีพื้นที่ 1,154.66 ไร่ การปลูกปาล์มน้ำมันส่วนใหญ่ปลูกในพื้นที่ราบ – ราบลุ่ม ทดแทนพื้นที่นาข้าวเป็นสำคัญ

3) **พื้นที่ป่าไม้** มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 815,524.94 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.32 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ มีพื้นที่ลดลงเมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2535 จำนวน 17,613.78 ไร่ จำแนกตามพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญดังนี้

- ป่าบกหรือป่าดิบชื้น พบกระจายทั่วไปในบริเวณพื้นที่ภูเขา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 808,766.17 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 35.70 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ จากการพิจารณาสัดส่วนการปกคลุมพื้นที่ป่าไม้ พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ป่าไม้ปกคลุมประมาณ 622,367.49 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.46 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ตอนบน สำหรับลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่างมีพื้นที่ป่าไม้ (ป่าบก) ปกคลุมประมาณ 193,157.45 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.38 ของพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินป่าไม้ พบว่า พื้นที่ป่าไม้ใน ภาพรวมมีปริมาณเพิ่มขึ้น 6,726.64 ไร่ แต่หากพิจารณาเป็นระบบลุ่มน้ำ พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมี ปริมาณลดลง 4,250.67 ไร่ และลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น 10,977.31 ไร่ เมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2545

- ป่าชายเลน พบบริเวณปากแม่น้ำปัตตานี มีพื้นที่ประมาณ 20.68 ไร่ มีจำนวนลดลง เนื่องจากมีสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 5.2-4 การใช้ที่ดินของลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2550

ประเภทการใช้ที่ดิน	รวมทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำ		พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน		พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	46,768.08	2.05	8,018.05	0.65	38,750.03	3.69
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	44,585.60	1.95	8,018.05	0.65	36,567.55	3.48
อุตสาหกรรม	1,363.30	0.06	-	-	1,363.30	0.13
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	819.18	0.04	-	-	819.18	0.08
2) พื้นที่เกษตรกรรม	1,367,252.94	59.85	567,239.79	45.99	800,013.15	76.13
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	709.38	0.03	-	-	709.38	0.07
ไม้ผล	81,836.17	3.58	8,388.11	0.68	73,448.06	6.99
นาข้าว	72,044.51	3.15	-	-	72,044.51	6.86
ปาล์มน้ำมัน	1,154.66	0.05	-	-	1,154.66	0.11
ยางพารา	1,211,508.22	53.04	558,851.68	45.31	652,656.54	62.11
3) พื้นที่ป่าไม้	815,524.94	35.70	622,367.49	50.46	193,157.45	18.38
ป่าไม้	815,504.26	35.70	622,367.49	50.46	193,136.77	18.38
ป่าชายเลน	20.68	0.00	-	-	20.68	0.00
4) พื้นที่อื่นๆ	54,747.79	2.40	35,787.17	2.90	18,960.62	1.80
แหล่งน้ำ	39,635.60	1.74	31,676.16	2.57	7,959.44	0.76
พื้นที่ลุ่ม	6,006.38	0.26	495.70	0.04	5,510.68	0.52
พื้นที่อื่นๆ ไม่ได้จำแนก	9,105.81	0.40	3,615.31	0.29	5,490.50	0.52
รวม	2,284,293.75	100.00	1,233,412.50	100.00	1,050,881.25	100.00

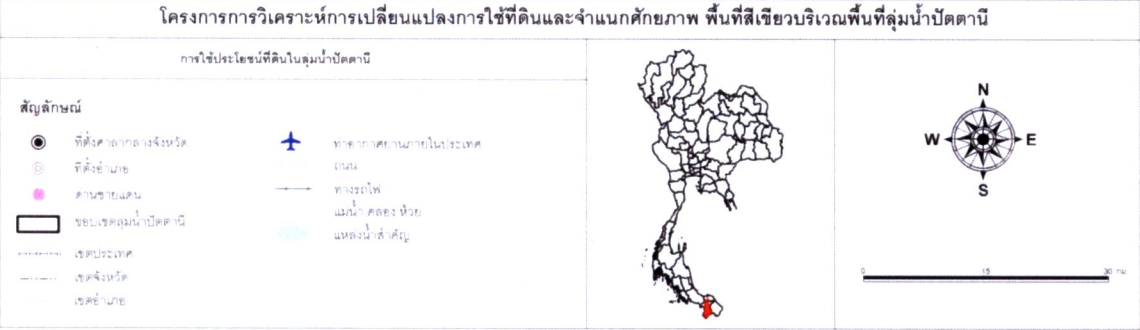
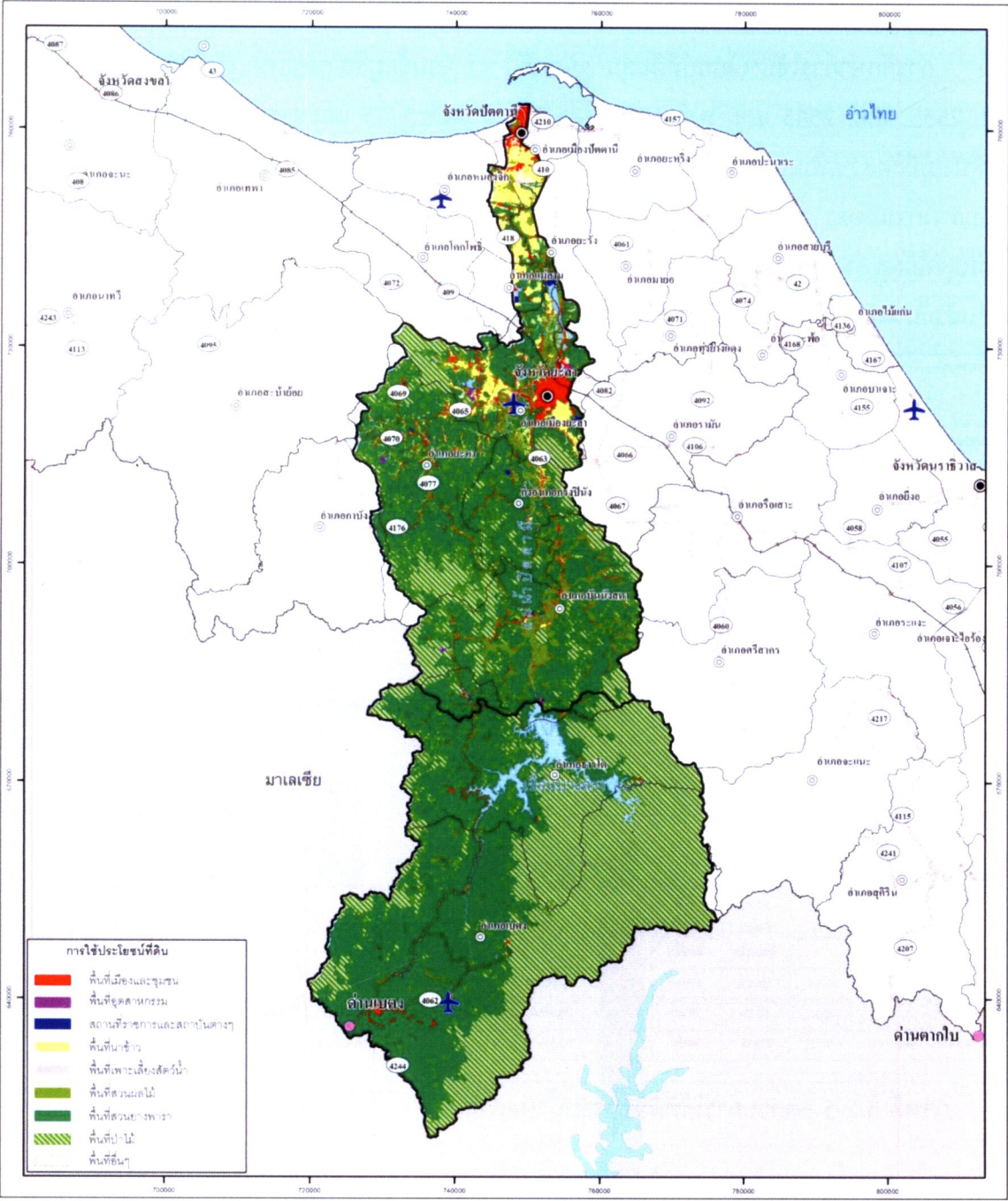
ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

ตารางที่ 5.2-5 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2550

ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน			พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง		
	พ.ศ.2545	พ.ศ.2550	อัตรา	พ.ศ.2545	พ.ศ.2550	อัตรา
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	4,324.12	8,018.05	3,693.93	30,932.97	38,750.03	7,817.06
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	4,324.12	8,018.05	3,693.93	29,505.21	36,567.55	7,062.34
อุตสาหกรรม	-	-	-	756.15	1,363.30	607.15
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	-	-	-	671.61	819.18	147.57
2) พื้นที่เกษตรกรรม	567,318.10	567,239.79	- 78.31	815,058.22	800,013.15	- 15,045.07
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	-	-	-	793.16	709.38	- 83.78
ไม้ผล	12,822.17	8,388.11	- 4,434.06	97,080.38	73,448.06	-23,632.32
นาข้าว	-	-	-	74,664.04	72,044.51	-2,619.53
ปาล์มน้ำมัน	-	-	-	228.18	1,154.66	926.48
ยางพารา	554,495.93	558,851.68	4,355.75	642,292.46	652,656.54	10,364.08
3) พื้นที่ป่าไม้	626,618.16	622,367.49	- 4,250.67	182,180.14	193,157.45	10,977.31
ป่าไม้	626,618.16	622,367.49	- 4,250.67	182,148.01	193,136.77	10,988.76
ป่าชายเลน	-	-	-	32.13	20.68	- 11.45
4) พื้นที่อื่นๆ	35,152.12	35,787.17	635.05	22,709.92	18,960.62	-3,749.30
แหล่งน้ำ	31,638.85	31,676.16	37.31	7,965.32	7,959.44	- 5.88
พื้นที่ลุ่ม	595.91	495.70	- 100.21	8,034.23	5,510.68	- 2,523.55
พื้นที่อื่นๆ ไม่ได้จำแนก	2,917.36	3,615.31	697.95	6,710.37	5,490.50	-1,219.87

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

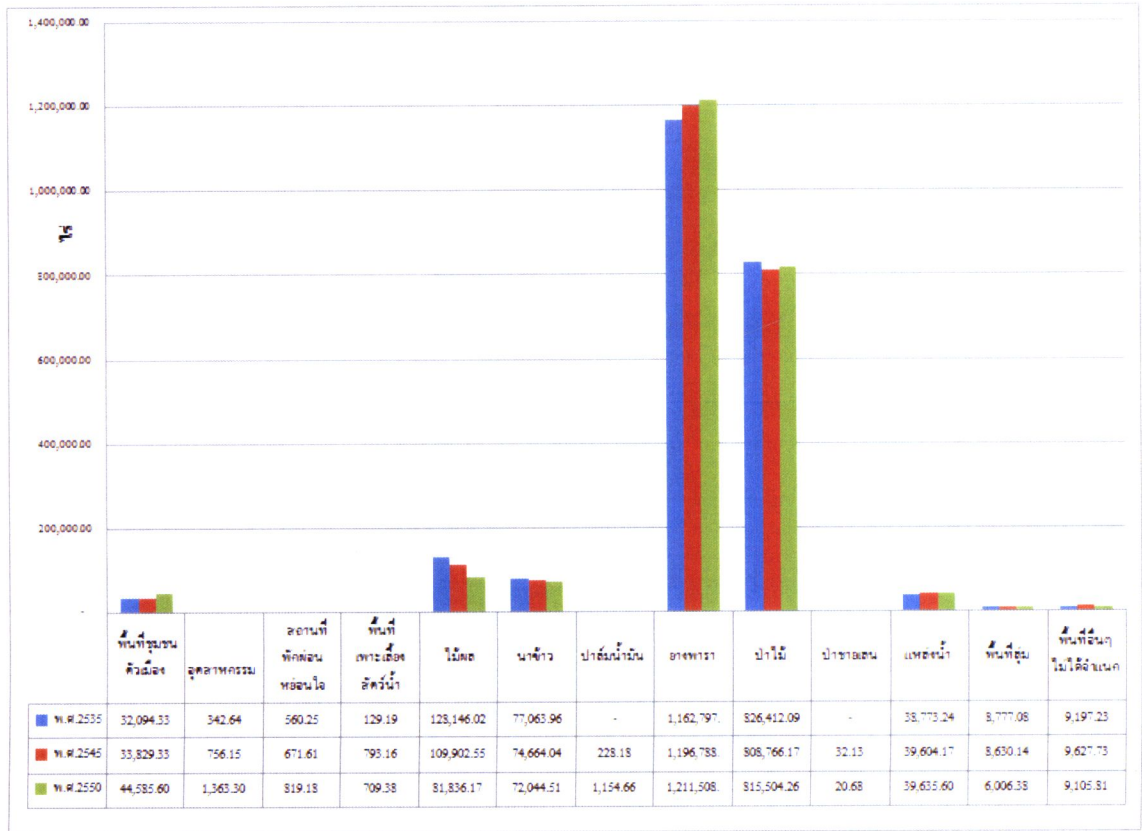

แผนที่ 5.2-3 การใช้ที่ดินลุ่มน้ำปัตตานี พ.ศ. 2550

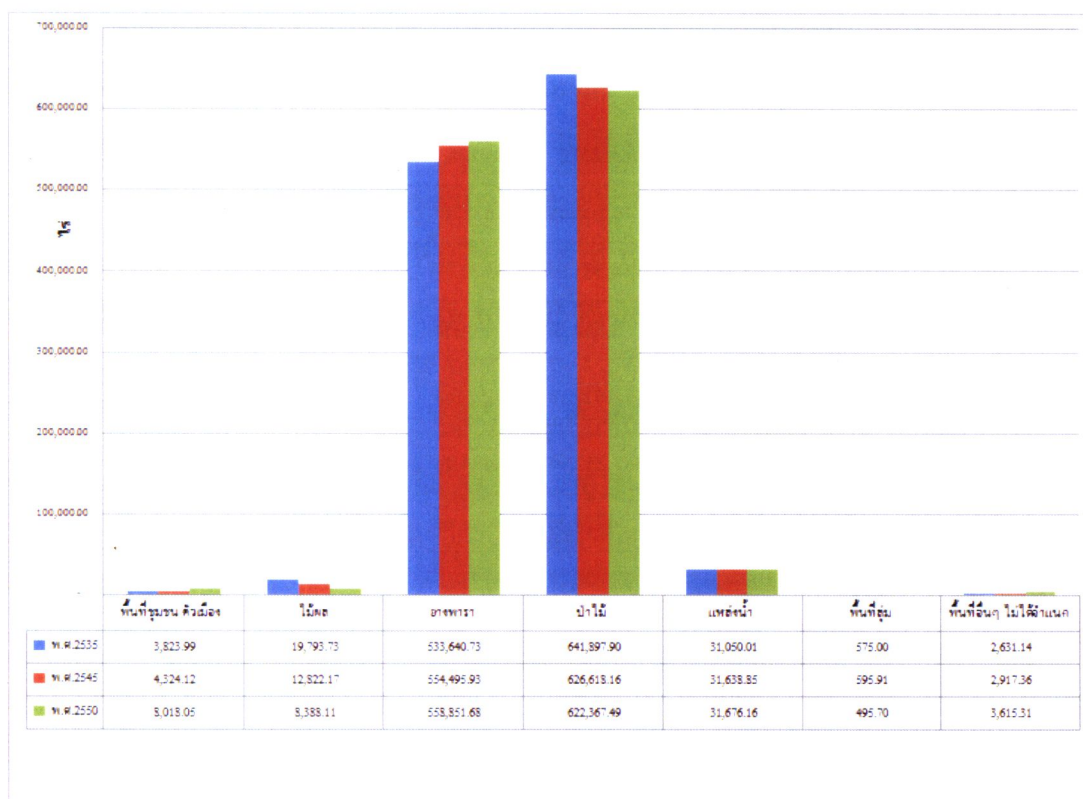
5.2.4 สรุปผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินลุ่มน้ำปัตตานี จากฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ กรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2535, พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2550 ดังแสดงในภาพที่ 5.2-5 และตารางที่ 5.2-6 ในภาพรวมพบว่า พื้นที่ป่าไม่มีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลง แต่หากพิจารณาสัดส่วนชนิดพืชพรรณทางการเกษตร พบว่า พื้นที่ปลูกยางพารามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทั้งในลุ่มน้ำตอนบนและตอนล่าง ในขณะที่พื้นที่ปลูกไม้ผล และพื้นที่นาข้าว ตลอดจนพื้นที่ลุ่มมีแนวโน้มลดลง โดยเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน ตลอดจนพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง

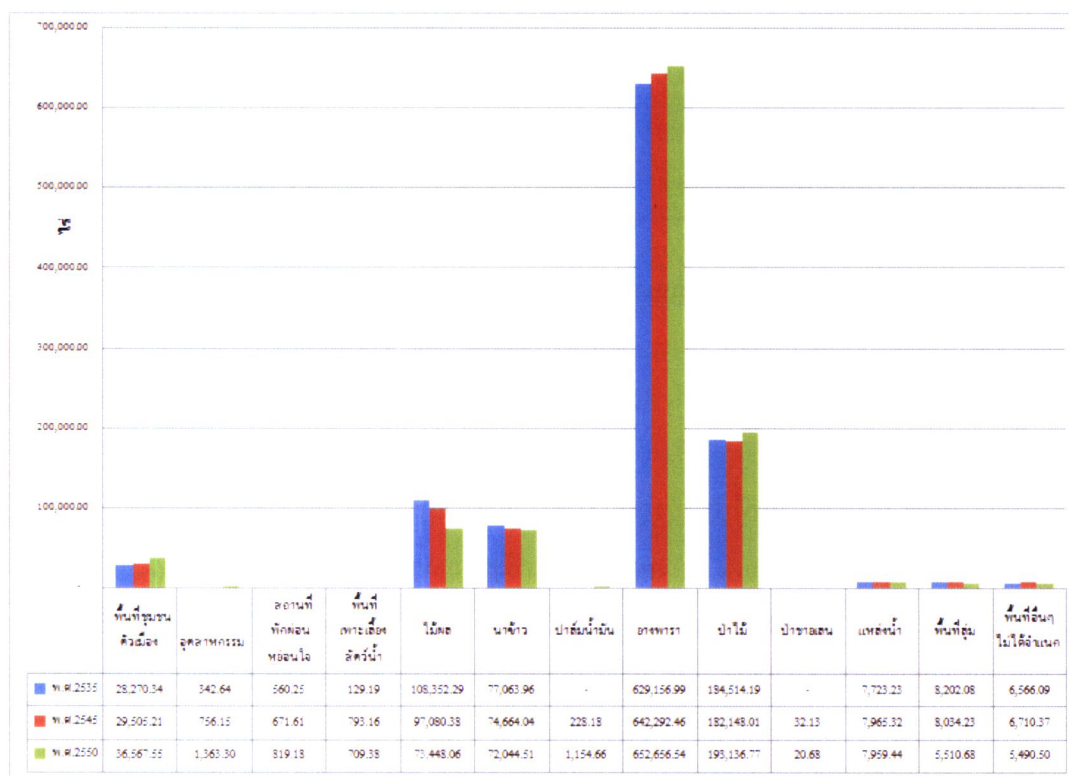

ภาพที่ 5.2-5 สัดส่วนการใช้ที่ดินของลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2535 พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2550

จากการพิจารณาสัดส่วนการใช้ที่ดินของลุ่มน้ำย่อย พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ปลูกไม้ผลลดลง โดยถูกทดแทนด้วยการปลูกยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานี สำหรับการเปลี่ยนที่ดินเพื่อการตั้งถิ่นฐานมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างสูง เกาะกลุ่มอยู่ในแนวเส้นทางคมนาคม และเมืองท่องเที่ยว อาทิเช่น อำเภอบาง จังหวัดยะลา ดังแสดงในภาพที่ 5.2-6 สำหรับลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่างมีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าไม้ในเขตภูเขา อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติต่างๆ ในขณะที่พื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้น ทดแทนพื้นที่ปลูกไม้ผล นาข้าว ตลอดจนที่ลุ่มต่างๆ สำหรับการเปลี่ยนที่ดินเพื่อการตั้งถิ่นฐานมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างสูง เป็นการขยายตัวออกจากพื้นที่เมืองเดิม และเกาะกลุ่มอยู่ในแนวเส้นทางคมนาคม ดังแสดงในภาพที่ 5.2-7

ภาพที่ 5.2-6 สัดส่วนการใช้ที่ดินลุ่มน้ำปัตตานีตอนบน ปี พ.ศ.2535 พ.ศ.2545 และ พ.ศ.2550

ภาพที่ 5.2-7 สัดส่วนการใช้ที่ดินลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง ปี พ.ศ. 2535 พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2550

ตารางที่ 5.2-6 สรุปการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของกลุ่มน้ำปัตตานี ปี พ.ศ. 2535 พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2550

ประเภทการใช้ที่ดิน	รวมทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำ			พื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน			พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง		
	พ.ศ.2535	พ.ศ.2545	พ.ศ.2550	พ.ศ.2535	พ.ศ.2545	พ.ศ.2550	พ.ศ.2535	พ.ศ.2545	พ.ศ.2550
1) พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน	32,997.22	35,257.09	46,768.08	3,823.99	4,324.12	8,018.05	29,173.23	30,932.97	38,750.03
พื้นที่ชุมชน ตัวเมือง	32,094.33	33,829.33	44,585.60	3,823.99	4,324.12	8,018.05	28,270.34	29,505.21	36,567.55
อุตสาหกรรม	342.64	756.15	1,363.30	na	na	na	342.64	756.15	1,363.30
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สนามกอล์ฟ	560.25	671.61	819.18	na	na	na	560.25	671.61	819.18
2) พื้นที่เกษตรกรรม	1,368,136.89	1,382,376.32	1,367,252.94	553,434.46	567,318.10	567,239.79	814,702.43	815,058.22	800,013.15
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	129.19	793.16	709.38	na	na	na	129.19	793.16	709.38
ไม้ผล	128,146.02	109,902.55	81,836.17	19,793.73	12,822.17	8,388.11	108,352.29	97,080.38	73,448.06
นาข้าว	77,063.96	74,664.04	72,044.51	na	na	na	77,063.96	74,664.04	72,044.51
ปาล์มน้ำมัน	na	228.18	1,154.66	na	na	na	-	228.18	1,154.66
ยางพารา	1,162,797.72	1,196,788.39	1,211,508.22	533,640.73	554,495.93	558,851.68	629,156.99	642,292.46	652,656.54
3) พื้นที่ป่าไม้	826,412.09	808,798.30	815,524.94	641,897.90	626,618.16	622,367.49	184,514.19	182,180.14	193,157.45
ป่าไม้	826,412.09	808,766.17	815,504.26	641,897.90	626,618.16	622,367.49	184,514.19	182,148.01	193,136.77
ป่าชายเลน	na	32.13	20.68	na	na	na	na	32.13	20.68
4) พื้นที่อื่นๆ	56,747.55	57,862.04	54,747.79	34,256.15	35,152.12	35,787.17	22,491.40	22,709.92	18,960.62
แหล่งน้ำ	38,773.24	39,604.17	39,635.60	31,050.01	31,638.85	31,676.16	7,723.23	7,965.32	7,959.44
พื้นที่ลุ่ม	8,777.08	8,630.14	6,006.38	575.00	595.91	495.70	8,202.08	8,034.23	5,510.68
พื้นที่อื่นๆ ไม่ได้จำแนก	9,197.23	9,627.73	9,105.81	2,631.14	2,917.36	3,615.31	6,566.09	6,710.37	5,490.50

หมายเหตุ ; na หมายถึง ไม่มีข้อมูล

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดินและการคำนวณด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์โดยผู้วิจัย, 2553

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบริเวณลุ่มน้ำปัตตานี มีรายละเอียดจำแนกตามระบบการใช้ที่ดิน ดังนี้

1. พื้นที่ป่าไม้

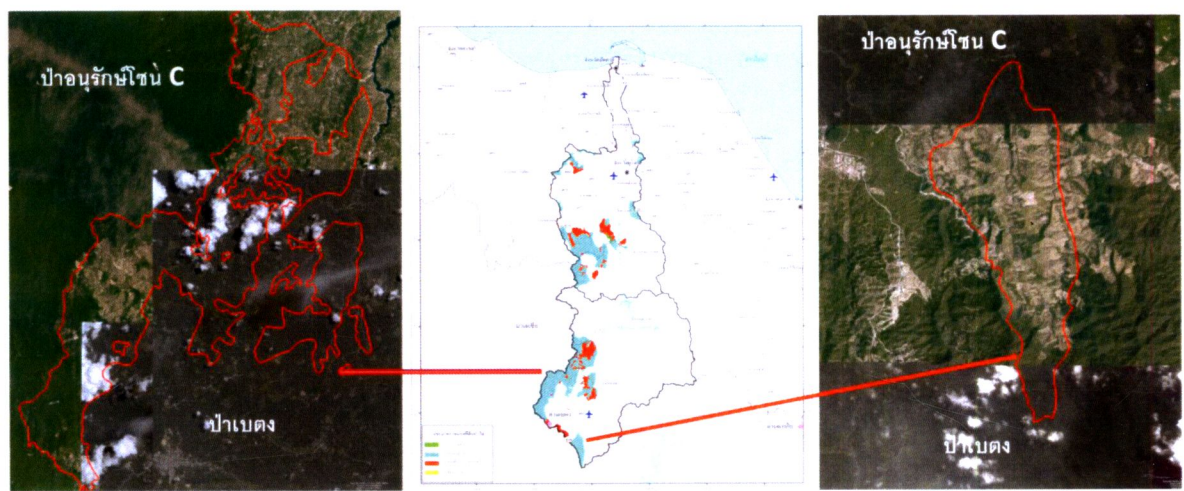
ลุ่มน้ำปัตตานีมีพื้นที่ป่าที่ยังอุดมสมบูรณ์ซึ่งประกอบด้วยป่าดิบชื้น อยู่บนพื้นที่สูงในเขตภูเขา พบมากบริเวณลุ่มน้ำปัตตานีตอนบน สภาพภูมิประเทศมีความลาดชันสูง สถานการณ์การใช้ที่ดินป่าไม้ พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากที่เคยลดลงเหลือ 808,766.17 ไร่ หรือ ร้อยละ 34.76 ใน พ.ศ. 2545 และเพิ่มขึ้น 6,738.09 ไร่ รวมเป็น 815,504.26 ไร่ หรือ ร้อยละ 35.70 ใน พ.ศ. 2550 สถานการณ์อาจมาจากสาเหตุความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่างบุกรุกพื้นที่ป่าลดลง

จากการพิจารณาการใช้ที่ดินประเภทป่าไม้ของกลุ่มน้ำย่อย พบว่า กลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่อง คือ 641,897.90 ไร่ หรือ ร้อยละ 52.04 ใน พ.ศ.2535 ลดลงเหลือ 626,618.16 ไร่ หรือ ร้อยละ 50.80 ใน พ.ศ. 2545 และ 622,367.49 ไร่ หรือ ร้อยละ 50.46 ใน พ.ศ. 2550 พื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงดังกล่าว ร้อยละ 97.3 ถูกทดแทนด้วยการปลูกยางพารา รองลงมาคือ ไม้ผล ในขณะที่พื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง มีสถานการณ์พื้นที่ป่าไม้เพิ่มมากขึ้น คือ 184,514.19 ไร่ หรือ ร้อยละ 17.56 ในพ.ศ. 2535 ลดลงเหลือ 182,148.01 หรือ ร้อยละ 17.33 ใน พ.ศ. 2545 และเพิ่มขึ้นเป็น 193,136.77 ไร่ หรือ ร้อยละ 18.38 ใน พ.ศ. 2550

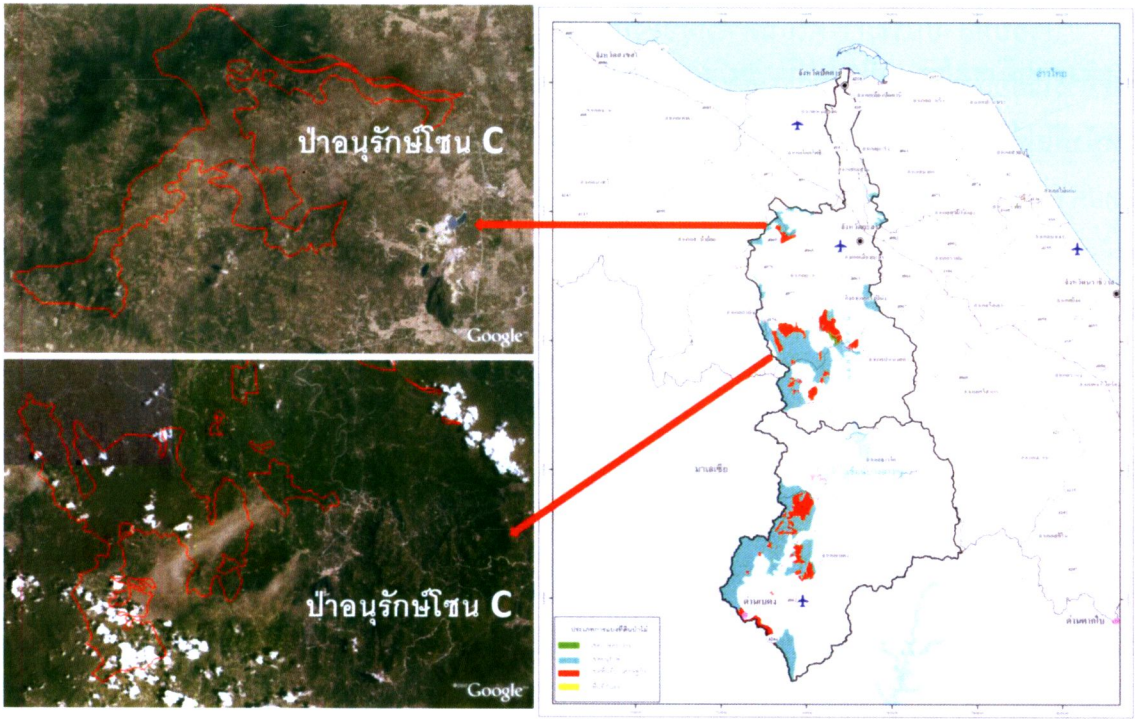
พื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ที่เป็นภูเขาสูงชัน อย่างไรก็ตามหากประเมินตามศักยภาพของพื้นที่ ถือว่าพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานียังมีน้อยกว่าศักยภาพของพื้นที่ และศักยภาพตามกฎหมายที่ได้รับการประกาศไว้ก่อนหน้านี้ โดยลุ่มน้ำปัตตานีมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งสิ้น 1,175,604.14 ไร่ หรือ ร้อยละ 51.47 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ จากการวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์และภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2550 พบว่า มีการบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายเกิดขึ้นถึง 342,742.39 ไร่ หรือ ร้อยละ 29.15 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยพื้นที่ที่ถูกบุกรุกมากที่สุด คือ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อาทิเช่น ป่าเบตง ป่าเขาตูม ป่าเทือกเขาเปาะยานิ ป่าสกายอากูวิง ป่าเขาใหญ่ ป่าเทือกเขากาลอ ป่าลาบู ป่าถ้ำทะเล ป่าต้นหยงกาลอ ส่วนพื้นที่อุทยานแห่งชาติบางลาง มีพื้นที่ถูกบุกรุก 2,729.89 ไร่ และสำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮาลาบาลา เฉพาะที่อยู่ภายในเขตลุ่มน้ำไม่พบอัตราการบุกรุกแต่อย่างใด ดังแสดงในตารางที่ 5.2-7 และภาพที่ 5.2-8 ถึง 5.2-9 ซึ่งแสดงพื้นที่อนุรักษ์บริเวณที่ถูกบุกรุก

ตารางที่ 5.2-7 พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมายของกลุ่มน้ำปัตตานี แบ่งตามเขตลุ่มน้ำย่อยและพื้นที่ป่าไม้
ปี พ.ศ. 2550

ลุ่มน้ำย่อย	ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย	พื้นที่ตามประกาศ (ไร่)	พื้นที่ในพ.ศ.2550 (ไร่)	ถูกบุกรุก	
				ไร่	ร้อยละ
ลุ่มน้ำปัตตานี ตอนบน	พื้นที่อุทยานแห่งชาติ	292,988.87	290,258.98	2,729.89	0.93
	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	125.78	-	-	-
	ป่าสงวนแห่งชาติ - ป่าเบตง	227,785.64	79,624.98	148,160.67	65.04
ลุ่มน้ำปัตตานี ตอนล่าง	ป่าสงวนแห่งชาติ - ป่าลาบู ป่าถ้ำทะเล	233,036.21	186,498.97	46,537.24	19.97
	- ป่าเทือกเขากาลอ	121,966.71	85,776.70	36,190.01	29.67
	- ป่าต้นหยงกาลอ	5,728.53	4,769.25	959.28	16.75
	- ป่าเขาใหญ่	262,187.40	171,421.81	90,765.59	34.62
	- ป่าเทือกเขาเปะยานี	13,379.37	4,957.37	8,422.00	62.95
	- ป่าเขาตุม	6,158.69	2,175.54	3,983.15	64.68
	- ป่าสกายอากูริง	12,246.94	7,378.16	4,868.78	39.76

ภาพที่ 5.2-8 แสดงการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน

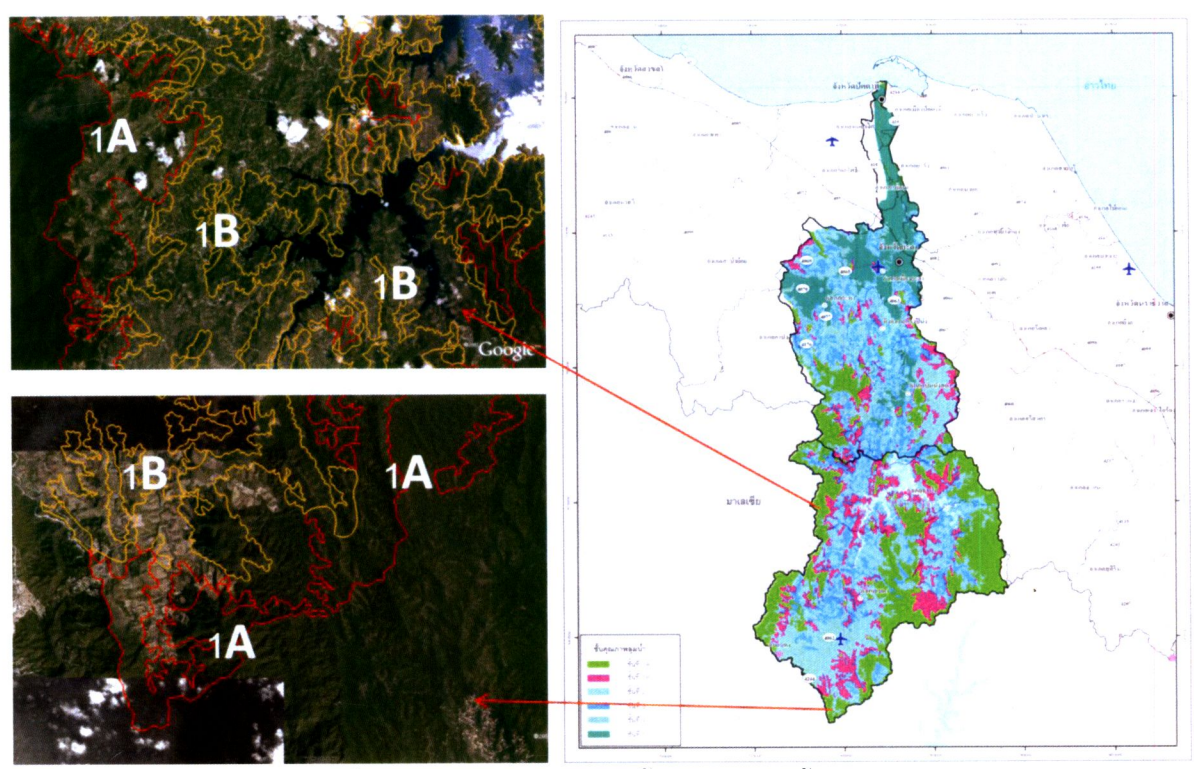
ภาพที่ 5.2-9 แสดงการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง

สำหรับในด้านการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำ พบว่า ลุ่มน้ำปัตตานีมีพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร (ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A และ 1B) ทั้งสิ้น 1,302,805.24 ไร่ หรือ ร้อยละ 57.83 ของพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน 977,343.08 ไร่ และลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง 325,462.17 ไร่ ผลการวิเคราะห์ในระบบภูมิสารสนเทศโดยการซ้อนทับกันของเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำ และสภาพพื้นที่ป่าไม้ที่เหลือในปัจจุบัน (พ.ศ.2550) พบว่า มีการบุกรุกพื้นที่ป่าในเขตต้นน้ำถึง 628,176.70 ไร่ หรือร้อยละ 51.78 ของพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยลุ่มน้ำชั้น 1B ถูกบุกรุกมากที่สุด ดังแสดงในตารางที่ 5.2-8 และภาพที่ 5.2-10 ซึ่งแสดงพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A, 1B บริเวณที่ถูกบุกรุก

ตารางที่ 5.2-8 พื้นที่ป่าต้นน้ำของลุ่มน้ำปัตตานี แบ่งตามเขตลุ่มน้ำย่อยและพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2550

ลุ่มน้ำย่อย	ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ตามประกาศ (ไร่)	พื้นที่ในพ.ศ.2550 (ไร่)	ถูกบุกรุก	
				ไร่	ร้อยละ
ลุ่มน้ำปัตตานี ตอนบน	1A	641,278.08	257,665.53	383,612.55	40.18
	1B	336,065.00	255,039.73	81,025.27	75.89
ลุ่มน้ำปัตตานี ตอนล่าง	1A	178,102.07	61,320.54	116,781.53	34.43
	1B	147,360.10	100,602.74	46,757.36	68.27
รวม		1,302,805.24	674,628.54	628,176.70	100

ปัจจัยหลายประการที่เป็นสาเหตุของการบุกรุกพื้นที่ป่า เช่น ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ภาวะการถดถอยการรัยจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ ที่ส่งผลให้การดูแลป่าไม้ของเจ้าหน้าที่ไม่ทั่วถึง แรงดึงดูดใจจากการทำสวนยางพารา รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการเพิ่มผลผลิตยางพาราของรัฐโดยการขยายพื้นที่ปลูก นอกจากนั้นยังมีปัญหาเรื่องขอบเขตป่าหรือเขตอนุรักษ์ไม่ชัดเจน ในหลายพื้นที่ที่มีการซ้อนทับกับเขตชุมชนที่ยังมีปัญหาเกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐและประชาชน ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มี ความชัดเจนว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าแบบไหนที่จะเป็นไปได้ภายใต้กฎหมายและพระราชบัญญัติที่มีอยู่ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนแบบใดบ้างที่ต้องห้าม เช่น การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าที่ไม่ได้เป็นการทำลายหรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น นโยบายที่เป็นอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเน้นการจัดการโดยรัฐ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการหรือการกำหนดให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ประเด็นปัญหาเหล่านี้ควรมีมาตรการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ปลูกฝังค่านิยมในการอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำให้กับชุมชนท้องถิ่นให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรักษาพื้นที่ต้นน้ำของกลุ่มน้ำปัตตานีให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 5.2-10 แสดงการบุกรุกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A,1B

สำหรับพื้นที่ป่าชายเลน พบว่า บริเวณปากอ่าวปัตตานีโดยส่วนใหญ่มีสถานภาพเสื่อมโทรม และลดลงจากปี พ.ศ. 2545 ที่มีพื้นที่ป่าชายเลน 32.13 ไร่ ลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือเพียง 20.68 ไร่ ในปี พ.ศ. 2550 สาเหตุมาจากการถมที่ดินเพื่อการก่อสร้าง จึงควรมีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนนี้ไว้ เพื่อรักษาระบบนิเวศชายฝั่งให้มีความสมดุล เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน และป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง และควรกำหนด

มาตรการอนุรักษ์ดูแลรักษาให้คงอยู่โดยอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น และสร้างการมีส่วนร่วมร่วมกับประชาชนให้เกิดความห่วงแหนและรักษาพื้นที่ป่าชายเลนเหล่านี้ไว้ทั้งเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ป่าชายเลน และป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

2. พื้นที่เกษตรกรรม

พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกยางพารา พื้นที่นาข้าว พื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ผลผสม และนาข้าว ปาล์มน้ำมัน และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รายละเอียดดังนี้

- **ยางพารา** ปัจจุบันมีพื้นที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ลุ่มน้ำ คือ ร้อยละ 53.04 เพิ่มขึ้น 48,710.50 ไร่ เมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2535 หรือมีอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละประมาณ 3,247.37 ไร่ต่อปี การขยายตัวของพื้นที่ปลูกยางพารามีอัตราการขยายตัวสูงทั้งลุ่มน้ำตอนบนและตอนล่าง โดยลุ่มน้ำตอนบน มีอัตราเพิ่มขึ้น 1,680.73 ไร่ต่อปี ในขณะที่ลุ่มน้ำตอนล่างมีอัตราเพิ่มขึ้น 1,566.64 ไร่ต่อปี การขยายตัวของการปลูกยางพาราในพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบน เป็นการขยายตัวทดแทนสวนผลไม้ ซึ่งมีปัญหาราคาและผลผลิตตกต่ำ จึงเปลี่ยนพื้นที่เป็นการปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นพืชที่มีราคาผลผลิตดีและดูแลง่าย นอกจากนี้ยังมีการบุกรุกใช้ที่ดินบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ เขตอุทยานแห่งชาติ พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A และ 1B เพื่อการปลูกยางพารามากขึ้น เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่มีช่วงการปลูกกว้าง สำหรับลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง การปลูกยางพารานอกจากปลูกบนพื้นที่ภูเขาและที่ดอนแล้ว ยังพบว่ามีปลูกในพื้นที่ราบ-ราบลุ่ม ทดแทนการปลูกไม้ผล พืชไร่ นาข้าว ตลอดจนพื้นที่ลุ่ม โดยอาศัยการปลูกด้วยการปลูกแบบยกร่อง การจัดการไหลของน้ำ สถานการณ์ดังกล่าวนอกจากทำให้พืชพรรณทางการเกษตรลดลง และเกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ยังส่งผลกระทบต่อระบบการไหลของน้ำในลุ่มน้ำ พื้นที่รับน้ำลดลง ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมขังเพิ่มขึ้น

- **นาข้าว** ที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำปัตตานีเคยเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่มีความสำคัญมากในอดีต อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพื้นที่นาข้าวมีแนวโน้มลดลงจากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่นาข้าว 77,063.96 ไร่ เหลือ 74,664.04 ไร่ ในปี พ.ศ. 2545 และลดลงเหลือ 72,044.51 ไร่ ในปี พ.ศ. 2550 คิดเป็นอัตราการลดลงเฉลี่ยปีละ 334.63 ไร่ พื้นที่นาข้าวถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา และพื้นที่ตั้งถิ่นฐานมากขึ้น นอกจากนี้การทำนาข้าวยังประสบปัญหาปริมาณผลผลิตที่ไม่คุ้มต้นทุน ราคาผลผลิตต่ำ พันธุ์ข้าวไม่เป็นที่นิยม ในขณะที่ราคาวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตราคาสูงขึ้น ทั้งปุ๋ยเคมี แรงงาน และสารกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกษตรกรปล่อยพื้นที่เป็นนาร้างเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่นาข้าว ซึ่งจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหาร ระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อม

- **ไม้ผล พืชไร่ และไม้ผลผสม** มีพื้นที่ทั้งหมด 109,902.55 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.81 พืชที่นิยมเพาะปลูก ได้แก่ มะพร้าว ทุเรียน ลองกอง มะม่วง ไม้ผลผสม ส่วนใหญ่มีการปลูกบนที่ดอน บริเวณลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง บริเวณกิ่งอำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา และอำเภอแม่ลาน อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอยะรัง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ส่วนลุ่มน้ำตอนบนพบบริเวณอำเภอเบตง จังหวัดยะลา พื้นที่พืชไร่และพืชสวน มีพื้นที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่ปลูกไม้ผลผสม 128,146.02 ไร่ ลดลงเหลือ

81,836.17 ในปี พ.ศ.2550 โดยพื้นที่ลุ่มน้ำตอนบนมีพื้นที่ปลูกไม้ผลลดลง 11,405.62 ไร่ ในขณะที่ลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง มีอัตราลดลงสูงถึง 34,904.23 ไร่ การลดลงของพื้นที่ปลูกไม้ผลส่วนใหญ่ถูกทดแทนด้วยยางพาราเป็นหลัก

- **สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ** มีจำนวนไม่แน่นอน โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่นาุ้ง 129.19 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 793.16 ไร่ ในปี พ.ศ. 2545 และลดลงเหลือ 709.38 ไร่ ในปี พ.ศ. 2550 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานีส่วนใหญ่เป็นการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด ที่เหลือเป็นการเพาะเลี้ยงกุ้งและปลาทะเลบริเวณชายฝั่งทะเลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในลุ่มน้ำปัตตานีมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เนื่องจากลุ่มน้ำปัตตานีอยู่ติดชายฝั่งทะเล มีผลผลิตสัตว์น้ำจากทะเลมาก การเพาะเลี้ยงจึงไม่มีการขยายตัวมากนัก

- **ปาล์มน้ำมัน** เป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ของลุ่มน้ำปัตตานี ที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำปัตตานีตอนล่าง ทดแทนการปลูกนาข้าว ตลอดจนพื้นที่ลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยวิธีการปลูกแบบยกร่อง ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อสร้างผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบการไหลของน้ำ ที่ส่งผลให้เกิดภาวะน้ำท่วมขังได้

3. พื้นที่ชุมชนและสิ่งก่อสร้าง

การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการพัฒนาเป็นพื้นที่ชุมชน พื้นที่ตัวเมือง และย่านการค้าซึ่งเรียกว่า “พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน” ในลุ่มน้ำปัตตานีนั้น มีพื้นที่เพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2535 ที่มีพื้นที่ 32,997.22 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 1.44 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนมีพื้นที่ถึง 46,768.08 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 2.05 ในปี พ.ศ. 2550 และยังคงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจปัจจุบัน โดยลุ่มน้ำปัตตานีตอนบนมีการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน 3,693.93 ไร่ การขยายตัวของลุ่มน้ำตอนบนเป็นการรวมกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก โดยเฉพาะเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยว เช่น อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ขณะที่ลุ่มน้ำตอนล่างมีการเติบโตของการตั้งถิ่นฐาน 7,062.34 ไร่ เป็นการขยายตัวรวมกลุ่มตามแนวเส้นทางคมนาคมร่วมกับขยายตัวออกจากพื้นที่เมืองเดิม รุกล้ำพื้นที่เกษตร และพื้นที่ลุ่มเป็นหลัก มีรายละเอียดของเมืองต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่

• อำเภอเมืองปัตตานี

การขยายตัวของชุมชนเมืองมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การขยายตัวส่วนใหญ่เคลื่อนไปยังด้านใต้ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 410 ตลอดจนพื้นที่ราบ-ราบลุ่ม ซึ่งการขยายตัวของเมืองมีแนวโน้มสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรูปลิ่ม (Section Theory) โดยขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบสำหรับการตั้งถิ่นฐานบริเวณช่วงรอยต่อระหว่างเขตเมืองกับพื้นที่ชนบท พบว่า มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ลุ่มซึ่งหากขาดการวางแผนควบคุมคาดว่าจะส่งปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านการขาดแคลนระบบสาธารณสุขและสาธารณสุขการ รวมถึงการสูญเสียแหล่งอาหารที่มีค่า ตลอดจนการสูญเสียพื้นที่รับน้ำที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบการไหลของน้ำอันก่อให้เกิดน้ำท่วมรุนแรงขึ้น

- **อำเภอเมืองยะลา**

จากการวิเคราะห์พื้นที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอเมืองยะลา พบว่า การขยายตัวของชุมชนเมืองมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การขยายตัวส่วนใหญ่เคลื่อนไปยังด้านใต้ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4082, 4063 และ 4065 ตลอดจนพื้นที่ราบ-ราบลุ่ม การขยายตัวของเมืองมีแนวโน้มสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีรูปเล่ม (Section Theory) โดยขยายออกจากศูนย์กลางเมืองไปยังพื้นที่โดยรอบ

- **อำเภอเบตง**

อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นเมืองที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำปัตตานี ซึ่งถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของกลุ่มน้ำปัตตานีตอนบน อำเภอเบตงจัดเป็นเมืองที่มีความสำคัญด้านการท่องเที่ยว ในส่วนการท่องเที่ยวของอำเภอเบตงนั้น จำนวนนักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซียเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการขยายตัวของภาคธุรกิจบริการของอำเภอเบตงเป็นอย่างยิ่ง แต่การขยายตัวของอำเภอเบตงเป็นการขยายตัวขึ้นไปยังพื้นที่สูง เนื่องจากพื้นที่เมืองมีขนาดจำกัด และล้อมรอบด้วยภูเขาทำให้การขยายตัวเกิดได้ยาก การขยายตัวจะพบมากบริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4062 การขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานบริเวณอำเภอเบตงควรได้รับการควบคุมดูแล ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวไปตามพื้นที่สูง และทั้งนี้อำเภอเบตงยังถือเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญที่ไหลลงสู่เขื่อนบางลาง ซึ่งเสี่ยงต่อการปนเปื้อนมลพิษทางน้ำลงสู่เขื่อนบางลางได้

จากภาพรวมของการขยายตัวของชุมชนเกือบทั้งหมด มีวิวัฒนาการที่ก้าวสู่การความเป็น “ชุมชนเมือง” ส่งผลกระทบต่อปัญหาต่างๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำ และโครงสร้างพื้นฐาน ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาจึงควรให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นเมือง หรือมีแนวโน้มการขยายตัวด้านประชากรและสิ่งปลูกสร้างสูง โดยจัดทำเป็นแผนพัฒนาเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศนี้ไว้ก่อนถูกเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองในอนาคต